

A-1047(kopia)

A-1047 kopia

original w Archiwum Zakładowym
JT

I N S T Y T U T T U R Y S T Y K I

**"WAZNIEJSZE UPAMIĘTNIONE I NIE UPAMIĘTNIONE
MIEJSCA BITW W OBECNYCH GRANICACH POLSKI"**

Opracował:

mgr Henryk Legienis

Warszawa, 1990 r.

Spis treści

	str.
1. Cel i zakres pracy	1
2. Metody wykonania pracy	1-2
3. Zasady wykonania pracy	3
4. Wykaz bitew wg województw	3-61
Literatura	62-63

Niniejsza praca pt. "Ważniejsze upamiętnione i nie upamiętnione miejsca bitew" została napisana w ramach syntezy III-ej grupy tematycznej pt. "Potencjał przestrzenny a rozwój turystyki polskiej".

I. Cel i zakres pracy

Celem niniejszej pracy jest ewidencja oraz opis aktualnego stanu zagospodarowania i dostępności komunikacyjnej, ważniejszych miejsc bitew w okresie od początków państwowości polskiej do końca drugiej wojny światowej. Autor starał się zewidencjonować i opisać wszystkie większe bitwy, które miały miejsce w granicach obecnego terytorium Polski. Ponadto autor zewidencjonował i opisał aktualny stan zagospodarowania miejsc, niektórych wybitnych bitew i walk obronnych w oblężonych miastach lub innych obiektach wojskowych. Nie zostały zewidencjonowane mniejsze bitwy i potyczki oddziałów regularnego wojska, jak również oddziałów partyzanckich. Uwzględniono natomiast największe bitwy partyzanckie na terenie obecnego terytorium Polski. Jednym z założeń przyjętych w tej pracy jest opis i ewidencja wyłącznie bitew polnych tj. nie brano pod uwagę bitew miejskich z małymi wyjątkami odnośnie wydarzeń wybitnych /wybitnie heroicznych/

II. Metody wykonania pracy

Zewidencjonowanie i opisanie ww miejsc nastąpiło w oparciu o materiały źródłowe znajdujące się w posiadaniu bibliotek oraz różnych stowarzyszeń, towarzystw i związków.

Praca została wykonana w układzie wojewódzkim oraz wg trójstopniowego schematu:

- najbliższa miejscowość przy której rozegrała się bitwa, jej rodzaj /miasto, wieś, osiedle/ i data wydarzenia,
- opis aktualnego stanu zagospodarowania przestrzennego /pomniki, tablice itp./,
- dostępność komunikacyjna kolejowa i autobusowa /najbliższy przystanek PKS i PKP/.

Ponadto w celu łatwiejszego odczytania mapy miejsc bitewnych wykonanej w skali 1 : 750 000, pogrupowano ww bitwy na kilkanaście grup a mianowicie:

1. bitwy od początków państwowości polskiej do okresu Insurekcji Kościuszkowskiej,
2. bitwy z okresu Insurekcji Kościuszkowskiej,
3. bitwy z okresu Księstwa Warszawskiego i wojen napoleońskich,
4. bitwy z okresu Wiosny Ludów, Powstania Wielkopolskiego i Powstań Śląskich,
5. bitwy z okresu Powstania Listopadowego,
6. bitwy z okresu Powstania Styczniowego,
7. bitwy z okresu pierwszej wojny światowej,
8. bitwy z okresu wojny polsko-sowieckiej w 1920 r.,
9. bitwy z okresu drugiej wojny światowej /wojny obronnej 1939/,
10. bitwy z okresu drugiej wojny światowej - wojsk polskich pod dowództwem Armii Radzieckiej /1944-1945/,
11. większe bitwy partyzanckie.

Z powodu wyjątkowo wysokiej oceny historyczno-społecznej oraz moralnej wszystkich miejsc bitew z okresu wojny obronnej w 1939r., miejsca te zostały przez autora potraktowane bardzo szczegółowo.

III. Zasady wykonania pracy

Praca zostanie wykonana w całości jednoosobowo a odpowiedzialnym będzie mgr Henryk Legienis.

Wykaz bitew wg województw

I. Województwo Białkopodlaskie

- 1.a/ Kolano wieś /bitwa w okolicy wsi/ 18.11.1863 r.
bitwy powstańców styczniowych z wojskami carskimi,
zwycięstwo powstańców,
b/ miejsce nie upamiętnione,
c/ PKS, PKP Parczew.
- 2.a/ Łomazy wieś /bitwa pod Łomazami/ 23.01.1863 r.
zwycięska bitwa z wojskami carskimi oddziałów powstań-
czych pod wodzą Aleksandra Szaniewskiego,
a.1/ bitwa konfederatów barackich z wojskami carskimi,
w której zginął Franciszek Pułaski, brat gen.
Kazimierza Pułaskiego,
b.1/ miejsce nie upamiętnione,
c/ PKS, PKP Biała Podlaska.
- 3.a/ Rossosz wieś /bitwa w okolicy wsi/ 17.11.1863 r.
zwycięska bitwa powstańców styczniowych z wojskami
rosyjskimi,
b/ miejsce nie upamiętnione,
c/ PKS, PKP Biała Podlaska.
- 4.a/ Terespol miasto /bitwa pod Terespołem/ 19.09.1794 r.
bitwa oddziałów polskich z wojskami rosyjskimi.
Oddziały polskie znajdowały się pod wodzą gen. Sierakow-
skiego a wojska rosyjskie pod dowództwem gen. Suworowa,

b/ miejsce upamiętnione małym pomnikiem tuż za wiaduktem kolejowym ok. 200 m w prawo,

c/ PKP Terespol.

III. Województwo Bielskie

IV. Województwo Bydgoskie

1.a/ Bukowiec wieś /bitwa w okolicy wsi/ 3.09.1939 r.

Stoczył tu bój z Niemcami 16-ty Pułk Ułanów Wielkopolskich na odcinku Bukowiec - Polskie Łąki,

b/ zbiorowe mogiły żołnierzy na miejscowym cmentarzu,

c/ PKS, PKP Bukowiec Święcki.

2.a/ Chojnice miasto /bitwa na pld. od Chojnic/ 18.09.1454 r.

miała tu miejsce bitwa armii polskiej, składającej się z pospolitego ruszenia z Wielkopolski pod wodzą Króla Kazimierza Jagiellończyka a zaciężną armią krzyżacką, klęska wojsk polskich wpłynęła na przedłużenie się wojny z Krzyżakami o 13 lat,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS połączenia z Bydgoszczą, Nakłem, Grudziądzem, Koszalinem, Słupskiem, Wałczem, Złotowem i Gdańskiem oraz PKP połączenia z Bydgoszczą, Nakłem, Łaskowicami, Kościerzyną, Tczewem i Piłą.

3.a/ Koronowo miasto /bitwa pod Koronowem/ 14.10.1410 r.

największy po bitwie grunwaldzkiej sukces wojsk polskich nad Zakonem Krzyżackim /pole bitwy znajdowało się 11 km na pn-zach. od miasta w rejonie wsi Wilcze, którą dawniej nosiła nazwę Nowy Łąck,

- b/ w październiku 1960 r. w 550-tą rocznicę bitwy odsłonięto w Koronowie głaz pamiątkowy,
- c/ PKP do Tucholi normalnotorowa a do Bydgoszczy wąskotorowa. PKS do Bydgoszczy, Chojnic, Tucholi i Słupska.

4.a/ Mątwy aktualnie przedmieście Inowrocławia nad rz. Notecią /bitwa pod Mątwami/ 1666 r.

Klęska wojsk Króla Jana Kazimierza z rokoszownikami Jerzego Lubomirskiego. W bitwie tej poległo 4 tysiące "starych czarnoczozyków",

- b/ miejsce nie upamiętnione,
- c/ PKS, PKP Inowrocław - Mątwy.

5.a/ Seroch wieś /bitwa pod Serochem/ 5-6.09.1939 r.

bitwa na skraju lasu pod Serochem, oddziałów WP z hitlerowcami,

- b/ na miejscowym omentarzu zbiorowe mogiły 466 poległych polskich żołnierzy,
- c/ PKS, PKP Seroch.

V. Województwo Chełmskie

1.a/ Chełm miasto /bitwa w okolicach Chełma/ 8.06.1794 r.

bitwa rozegrała się na terenach obecnej cementowni, gdzie wojska rosyjskie zadały cios armii polskiej, zginął tu bohaterski dowódca kosynierów płk Michał Chomentowski,

- b/ miejsce nie upamiętnione,
- c/ PKP, PKS.

2.a/ Dubienka wieś /bitwa na linii Bugu w okolicy wsi/ 3.06.1794r.

miała tu miejsce klęska wojsk gen. Zajęzka i wycofanie się pod Chełm, walczył tutaj m.in. brygadier T. Kościuszko,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Dorohusk.

VI. Województwo Ciechanowskie

1.a/ Kleszewo wieś /bitwa w okolicy wsi/ 1944 i ofensywa styczniowa 1945 r. walczyli tu w ciężkich walkach o przyczółek nad dolną Narwią żołnierze 1 i 2 Frontu Białoruskiego, których poległo 17.000,

b/ we wsi omentarz żołnierszy AR oraz pomnik,

c/ PKS, PKP Pułtusk.

2.a/ Łysakowo wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.

przez drogi Mława - Przasnysz - Ciechanów przechodziła linia frontu. Zacięte walki toczyły tu oddziały 8 dywizji piechoty WP,

b/ zbiorowe mogiły żołnierszy na miejscowym omentarzu oraz pomnik,

c/ PKS, PKP Mierzanów.

3.a/ Opinogóra miasto /bitwa w mieście i okolicy/ 3-4.09.

1939 r. bitwę z Niemcami stoczyli tu żołnierze WP z 21 pułku piechoty /Dzieci Warszawy",

b/ na miejscowym omentarzu zbiorowe mogiły żołnierszy oraz pomnik,

c/ PKS, PKP Pałuki.

5.a/ Uniszki Zawadzkie wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939r.

niedaleko wsi w rejonie Mławy w pierwszych dniach września miała tu miejsce bitwa graniczna z Niemcami,

b/ na miejscu walki postawiono "Mauzoleum",

c/ PKS, PKP Mława.

- 4.a/ Płońsk miasto /bitwa pod Płońskiem/ 08.1920 r.
bitwa wojska polskiego z wojskami bolszewickimi,
b/ miejsce nie upamiętnione,
c/ PKS, PKP Płońsk.

VII. Województwo Częstochowskie

- 1.a/ Ciecierzyn wieś, część wsi Zrębice /bitwa w okolicy wsi/
09.1939 r. w okolicy wsi miała miejsce bitwa 7 dywizji
piechoty z oddziałami niemieckimi,
b/ zbiorowe mogiły żołnierzy w Zrębicach,
c/ PKS, PKP Turów.
- 2.a/ Częstochowa - Jasna Góra /obrona klasztoru/ 18.11-26.12.
1655 r. miała tu miejsce bohaterska obrona klasztoru
przed wojskami szwedzkimi,
b/ Kaplica Matki Boskiej - nad kratą oddzielającą kaplicę
znajduje się malowidło przedstawiające oblężenie Jasnej
Góry wykonane tu po wojnie polsko-szwedzkiej,
b1/ w sali rycerskiej - przy drzwiach prowadzących do krużgan-
ków Kaplicy znajduje się portret O. Augustyna Kordeckiego,
kierującego obroną klasztoru w czasie najazdu szwedzkiego,
c/ PKP, PKS.
- 3.a/ Krzepin wieś /bitwa w rejonie Krzepina, Kosowa, Henrykowa,
i Radkowa/ 27.10.1944 r.
w rejonie tym doszło do jednej z większych bitew party-
zanckich. Oddziały 77 pułku piechoty AK i oddziały BCH
stacjonujące w Krzepinie i okolicznych lasach stoczyły
z jednostkami policji hitlerowskiej i Wehrmachtu walkę,
w wyniku której rozgromiły Niemców,

b/ miejsce bitwy upamiętnione głazem z napisem,

b/ PKS, LKP Czarna.

4.a/ Łelów wieś /bitwa w okolicy wsi/ 4.09.1939 r.

w okolicy Łelowa żołnierze 7 dywizji piechoty WP oraz batalionów Obrony Narodowej "Lubliniec" i "Kłobuck" stoczyli zacięte walki z Niemcami, poległo 120 żołnierzy,

b/ zbiorowe mogiły żołnierzy w lesie przy drodze ze Zbyczy do Łelowa,

c/ PKS, PKP Koniecpol.

5.a/ Mokre wieś /bitwa w okolicy wsi/ 1-2.09.1939 r.

na polach pod wsią Mokre, w czasie bitwy z wojskami niemieckimi poległo kilkuset żołnierzy z Wołyńskiej Brygady Kawalerii WP,

b/ zbiorowe mogiły żołnierzy w Miedźnie,

c/ PKS, PKP Mokra Częstochowska.

6.a/ Szczekociny miasto /bitwa pod Szczekocinami/ 6.06.1794 r.

rozegrała się tu krwawa bitwa znana w historii jako bitwa pod Szczekocinami. Wojska polskie dowodzone przez T.Kościuszkę uległy przeważającym siłom króla pruskiego Fryderyka Wilhelma II, wspieranego przez ośmiotysięczną armię carską. Bitwa rozegrała się na polach między wsiami - Przybyszów, Hebdzie, Rawka i Wywła,

b/ dla upamiętnienia tej bitwy w rynku postawiono pomnik T. Kościuszki,

c/ PKS, PKP Szczekociny.

7.a/ Złoty^{Potok} wieś /bitwa w okolicy miejscowości/ 09.1939 r.

została tu stoczona bitwa oddziałów 7 dywizji piechoty WP z hitlerowcami w rejonie Janów - Złoty Potok,

- b/ na miejscowym omentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy,
- c/ PKS, PKP Julianka.

VIII. Województwo Elbląskie

- 1.a/ Braniewo /bitwy w rejonie Zalewu Wiślanego w okolicy Braniewa, Mamonowa, Tolkmicka i Fromborku / 20.03.1945r. w zaciętych walkach żołnierzy 5 armii pancernej gwardii, 48 armii i 50 armii 2 Frontu Białoruskiego został przełamany opór wojsk hitlerowskich, poległo 20.926 żołnierzy,
 - b/ na omentarzu wojskowym w Braniewie w 750 zbiorowych mogiłach i 18 pojedynczych grobach spoczywa 31.331 żołnierzy radzieckich. Ku czci poległych wzniesiono pomnik a przy wejściu na omentarz umieszczono pamiątkową tablicę,
 - c/ PKS, PKP Braniewo.
- 2.a/ Pułkowice - wieś /bitwa w okolicy wsi/ 27.06.1629, rozegrała się tu bitwa pomiędzy wojskami polskimi hetmana Stanisława Koniecpolskiego a szwedzkimi Gustawa Adolfa. W czasie walki zginął dowódca szwedzki Jan hr Renu,
 - b/ miejsce nie upamiętnione,
 - c/ PKS, PKP Ryjewo.
- 3.a/ Trzciano wieś /bitwa w okolicy wsi/ 27.04.1629 r. bitwa wojsk polskich pod wodzą hetmana Stanisława Koniecpolskiego ze Szwedami pod wodzą Gustawa Adolfa, zwycięstwo Polaków,
 - b/ miejsce nie upamiętnione,
 - c/ PKS do Sztumy, PKP Gdaków.
- 4.a/ Zalew Wiślany /bitwa morska w zach. części Zalewu/ 15.10.1463 okręty polskie z Gdańska i Elbląga zniszczyły flotyllę krzyżacką,
 - b/ miejsce nie upamiętnione
 - c/ -

IX. Województwo Gdańskie

1.a/ Gdańsk - Główny /bitwa o Poczta Polska/ 1.09.1939 r.

ze strony polskiej brało udział 50-eju obrońców uzbrojonych w karabiny i granaty a ze strony niemieckiej formacje SS i policji. W pierwszych dniach obrony zginął dowódca obrony Konrad Guderaki,

b/ przed budynkiem byłej Głównej Poczty /obecnie Technikum Łączności/, położono płytę pamiątkową a przy głównym wejściu znajdują się dwie pamiątkowe tablice,

c/ PKP, PKS.

2.a/ Gdańsk - Oliwa /bitwa morska k/Oliwy/ 28.11.1627 r.

zwycięstwo floty polskiej nad flotą szwedzką, poległ admirałowie - polski Arend Dickman oraz szwedzki admirał Stiernskjold,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ -

3.a/ Gdańsk - Westerplatte /bitwa o posterunek wojskowy/ 1-7.09.

1939 r. obrona polska składała się ze 182 ludzi uzbrojonych w kilka dział, 4 moździerze i 41 karabinów maszynowych.

W uznaniu dla bohaterackiej postawy obrońców, niemieckie pododdziały wojskowe oddały honory dowódcy majorowi Henrykowi Sucharskiemu,

b/ na Westerplatte zbudowano wielki obelisk. Budowa monumentu została połączona z uporządkowaniem całego terenu, który niewiele dzisiaj przypomina dawne Westerplatte. Prace wykonano w latach 1964-1966 a odsłonięcie nastąpiło dnia 9.10.1966r. Głównym projektantem urządzenia terenu jest Adam Haupt, projekt pomnika wykonał Franciszek Duszeńko.

Dane liczbowe: pow. zagospodarowanego terenu wynosi 24 ha, wysokość kopca 22,5 m, wysokość pomnika 47 m., wbudowano 320 bloków granitu o łącznej wadze 1150 ton.

c/ PKP, PKS do Gdańska dalej MPK.

4.a/ Gdynia-Oksywie /bitwa na Kępie Oksywskiej/ 1-19.09.1939 r.

mieściło się tutaj dowództwo lądowej obrony wybrzeża z płk Stanisławem Dąbkim na czele. Ostatni akt obrony rozegrał się w części Kępy Oksywskiej odległej ok. 4 km na pn od Oksywia o nazwie "Babie Doły". Dowódcą obrony płk Stanisław Dąbek popełnił samobójstwo w chwili gdy nie było już możliwości dalszej obrony.

b/ w Gdyni - Oksywiu Kamień ku czci obrońców i wyzwolicieli Oksywia, pamięci poległych w walkach z najeżdżającą hitlerowskim we wrześniu 1939 r. żołnierzy WP z 1 i 2 Pułku Strzelców i batalionów obrony narodowej.

b1/ w miejscu, w którym popełnił samobójstwo w dniu 19.09.1939r. płk St. Dąbek ustawiono głaz pamiątkowy.

b2/ przy kościele w Oksywiu, zbiorowe mogiły i pomniki obrońców Oksywia,

c/ dojazd do Oksywia sprzed dworca kolejowego w Gdyni autokarem-117, trojlebusem 24 a do Babiego Dołu autobusem 109 a także z przystanku między Oksywiem a sąsiednią dzielnicą Obłuze.

5.a/ Hel /bitwa o mierzję helską/ 1.09-2.10.1939 r.

dowódcą obrony Helu był kontradmirał Józef Unrug a siły polskie liczyły 2800 żołnierzy i dysponowały siłą ogniową 4 dział 152 mm,

- b/ przy drodze Hel - Jurata zbiorowe mogiły żołnierzy WP
oraz pomnik. Nazwiska poległych żołnierzy wyryto na tablicy.
Przy wjeździe do miasta - obelisk upamiętniający obronę
Helu. Obelisk w postaci dwóch mieczy z herbami i Krzyżami
Grunwaldu, upamiętnia 32-u dniową bohaterką obronę Helu
w 1939 r.
- b1/ w porcie marynarki wojennej - kuter patrolowy "Batory
- c/ PKP z Redą, PKS z Gdynią a w sezonie z Karwią statkami
"Zegluga Gdańskiej" z Gdynią i Gdańskiem przez Sopot i
Władysławowo,
- 6.a/ Gniew miasto /bitwa pod Gniewem/ 22-30.09.1626 r.
bitwa polsko-szwedzka pomiędzy królami Zygmunt III oraz
Gustawem Adolfem. Polacy ponieśli klęskę,
- b/ miejsce nie upamiętnione,
- c/ PKP do Morzeszyczyn przy linii Gdańsk - Bydgoszcz,
PKS z Gdańskiem, Bydgoszczą i okolicznymi miejscowościami.
- 7.a/ Lubiszewo Tazewskie wieś /bitwa koło wsi/ 17.04.1577 r.
miała tu miejsce niezwykle krwawa bitwa stoczona w rejonie
przesmyku przedzielającego jezioro Lubiszewskie /dzisiaj
Rokickie/. Było to w okresie buntu Gdańska przeciw królowi
Stefanowi Batoremu. Wojskami polskimi dowodził Jan Zborowski,
a gdańskimi płk Winkelbruch. Gdańczanie ponieśli klęskę,
- a1/ w dniach 18.08.1627 r. miała tu również miejsce bitwa
polsko-szwedzka. Wojska polskie były dowodzone przez hetmana
pólnego Stanisława Koniecpolskiego a szwedzkie przez króla
Gustawa Adolfa. Gdy Gustaw Adolf został zraniony w nogę,
Szwedzi przerwali walkę i wycofali się do Tazewa,

b/ miejsca nie upamiętnione

a/ PKS na linii Tczew - Skarszewy, PKP Tczew.

8.a/ Świecino wieś /bitwa pod waią/ 17.09.1462 r.

miała tu miejsce bitwa polsko-niemiecka, która rozegrała się na polach między obcami tj. na północ od jeziora Rogoźnica. Oddziałami polskimi dowodził burgrabia krakowski - Piotr Dunin z Prawkowie z ziemi sieradzkiej, a ze strony niemieckiej dowódcami byli Fric Rawnock i Kasper Nestyc. Na polu bitwy zginął dowódca niemiecki Fric Rawnock i ze strony polskiej jeden z dowódców sprzymierzonych wojsk gdańskich Maciej Hagen

b/ we wrześniu 1962 r. obok wai /dzięki staraniom miejscowego działacza Kazimierza Książka/, wzniesiono pomnik z okazji przypadającej pięćsetnej rocznicy zwycięstwa.

b1/ tuż koło wai na p.n. od szkoły zachował się downiosny pine obozowy krzyżacki ze śladami wałów,

b2/ w odległości ok. 1 km od wai na polu wznosi się porośnięte krzewami pagórek, noszący nazwę "Krzyżanki". Wg miejscowej tradycji ma to być mogiła poległych w bitwie pod Świecino,

e/ PKS, PKP Krakowa.

X. Województwo Gorzowskie

-

XI. Województwo Jeleniogórskie

-

XII. Województwo Kaliskie

- 1a/ Kalisz miasto /bitwa pod Kaliszem na zachód od Kalisza/
29.11.1706 r. Bitwa pomiędzy pretendencjami do tronu pol-
skiego. Sprzymierzone wojska polsko-litewsko-saskie pod
wodzą króla Polski - Elektora Saskiego Fryderyka Augusta
stoczyły bitwę z wojskami szwedzkimi Karola XII-tego
popierającymi króla Stanisława Leszczyńskiego.
- b/ miejsce nie upamiętnione
- c/ PKP, PKS.

XIII. Województwo Katowickie

- 1a/ Krzywopłoty wieś /bitwa pod Krzywopłotami /16-19.11.1914 r.
wojska niemieckie, austro-węgierskie i polskie stoczyły
bitwę z rosyjanami,
- b/ miejsce nie upamiętnione,
- c/ PKS, PKP Jaroszewiec Olkusi.

XIV. Województwo Kieleckie

- 1.a/ Busko Zdrój miasto /bitwa w okolicy Buska w rejonie
Broniny, Szczaworyża i innych miejscowości/ 9.09.1939 r.
W okolicy miasta stoczyły walki z hitlerowcami jednostki
armii "Kraków",
- b/ wydzielone kwatery na omentarzu w Busku,
- b1/ w miejscowości Szaniec zbiorowe mogiły żołnierzy poległych
k/Szczaworyża i Janiny,
- b2/ w miejscowości Bronin w miejscowej szkole odsłonięto
pamiątkową tablicę poświęconą tym walkom,
- c/ PKP, PKS.

2.a/ Chmielnik miasto /bitwa pod Chmielnikiem/ 18.09.1241.

Wódz tatarski Pajdar po sforsowaniu Wisły, zniósł rycerstwo małopolskie pod dowództwem Wojewody Krakowskiego Włodzimierza oraz Kasztelana Krakowskiego Klemensa, którzy legli na polu bitwy,

b/ za miastem przy drodze do Staszowa można oglądać obelisk wystawiony na pamiątkę rycerstwa polskiego w bitwie z Tatarami,

c/ PKS, PKP Chmielnik.

3.a/ Chroberz wieś /bitwa w lasach Chroberskich/ 17.03.1863 r.

miała tu miejsce bitwa oddziałów powstańczych M.Langiewicza i D. Czachowskiego z wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP wąskotorowa.

4.a/ Grochowska wieś /bitwa pod Grochowskimi/ 18.03.1863 r.

Generał M. Langiewicz po stoczonym uprzedniego dnia bitwie pod Chroberzem, zaatakował wojska rosyjskie Czengierego i Zwierowa,

b/ w lesie zachowane powstańcze mogiły, poległo 300 polskich powstańców a ze strony rosyjskiej ok. 700 żołnierzy,

c/ PKS a od przystanku pieszo połą drogą, wzdłuż wschodniej strony lasu ok. 3 km.

5.a/ Gruszka-Józwików /bitwa w rejonie wsi/ 25.09.1944 r.

oddziały III obwodu AL liczące ok. 1400 ludzi stoczyły bitwę z przeważającymi siłami hitlerowskimi. Podczas zaciętych walk partyzanci stracili ok. 60 zabitych i zaginionych. Straty hitlerowskie były znacznie większe.

Bitwa pod Gruszką uważana jest za największą bitwę partyzancką na Kielecczyźnie,

b/ na miejscu bitwy w Józwińkowie otwarte Muzeum Czynu Partyzanckiego,

c/ PKS, PKP Końskie.

6.a/ Kielce miasto /bitwa w mieście i okolicy/ 12.08.1914 r.
bitwa Legionów Polskich z wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP.

7.a/ Małogoszcz wieś - dawniej miasto /bitwa w Małogoszczu oraz pomiędzy Małogoszczem a Bechońcem/ 24.02.1863 r.

Oczywiście tutaj jedna z największych bitew powstania styczniowego. Ze strony polskiej dowódcami byli M. Langiewicz i A. Jeziorński, a ze strony rosyjskiej Gwangerega. Bitwa odbyła się na pd od miasteczka oraz na wschód pomiędzy Małogoszczem a rz. Łołą,

b/ na miejscowym cmentarzu /wzgórze Dabinek/ w pobliżu renesansowego Kościoła w końcu XVI w. zbiorowe mogiły 300-tu poległych powstańców M. Langiewicza. Ponadto pochowane w tej miejscowości poległych pod Szaszekocinami generałów I. Wodzieckiego i J. Grochowskiego,

c/ PKS, PKP Małogoszcz.

8.a/ Miechów miasto /bitwa pod Miechowem/ 17.02.1863 r.
powstańcy styczniowi pod wodzą A. Kuraskiego ponieśli klęskę w bitwie z wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Miechów.

9.a/ Nowy Korczyn wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1914 r.
bitwa legionów polskich z wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Mędrzechów.

- 10.a/ Opatowiec wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1914,
bitwa legionów polskich z wojskami rosyjskimi,
b/ miejsce nie upamiętnione,
c/ PKS, PKP Kazimierz^a Wielka.
- 11.a/ Św. Krzyż - Klasztor i Kościół na Łysej Górze /bitwa w okoli-
cy/ 12.02.1863 r., powstańcy styczniowi M. Langiewicza sto-
czyli na Św. Krzyżu i zboczach Łysej Góry bitwę z wojskami
rosyjskimi,
b/ miejsce nie upamiętnione,
c/ wjazd na Św. Krzyż dozwolony jest tylko dla kursowych auto-
busów PKS i samochodów posiadających specjalne zezwolenie.
Pasażerowie pozostałych samochodów pozostawiają wozy na
parkingu w Hucie Szklanej i udają się na Św. Krzyż pieszo
/ok. 1,5 km i prawie 100 m różnicy poziom/.
- 12.a/ Świnia Góra wieś /bitwa w okolicy Świniejskiej Góry/ 16-19.04.
1944 r. Oddziały III obwodu AL, liczące ok. 1400 ludzi
stoczyły tu /lasa Suchedniowskie/ zwycięską walkę z siła-
mi hitlerowskimi, w skład których wchodziły: piechota, arty-
leria i broń pancerna,
b/ w głębi lasów, obok leśniczówki Świnia Góra ustawiono głaz
pamiątkowy,
c/ PKS do miejscowości Szalas, stąd ok. 6 km do leśniczówki.
- 13.a/ Wylus wieś /bitwa w okolicy wsi/ 16-17.09.1943 r. oraz
4.10.1944 r.
W okolicy wsi została stoczona największa bitwa oddziałów
"Pomurze" AK w 1943 r. oraz oddziałów AL w 1944 r. znana
jako bitwa w lasach Sikierno - Rataje,

- b/ na leśnym uroczysku Wykus wzniesiono pomnik przy leśnych drogach i ścieżkach, pojedyncze i zbiorowe mogiły partyzantów,
- c/ PKS do Wzdolu, skąd 5 km pieszo lub PKP do Wąchocka, skąd 6 km pieszo.

XX. Województwo Koniańskie

- 1.a/ Brdów wieś nad pld. krańcem jez. Brdowskiego /bitwa w okolicy wsi/ 29.04.1863 r.

niedaleko wsi rozegrała się jedna z największych w Wielkopolsce bitew powstania styczniowego. Liczący ok. 500 osób oddział powstańczy dowodzony przez Francuza płk Younga de Blankenheim został zaatakowany przez Rosjan. Klęska powstańców i zgon dowódcy Younga de Blankenheim,

- b/ na cmentarzu /przy drodze do Koła/ znajduje się wspólna mogiła 70-ciu powstańców poległych w 1863 r. Ich pamięć ości stojący obok pomnik z kamieni polnych, ufundowany przez rodzinę spoczywającego tu Karola Libelta - syna znanego poznańskiego działacza politycznego i filozofa. W osobnym grobie na którym w 1917 roku ustawiono skromny pomnik - pochowano płk Younga de Blankenheim.

- b1/ Na miejscu bitwy w Nowinach Brodowskich ok. 2 km na pld. od Brodowa /przy drodze do Kłodawy/, odsłonięto w 1958 r. pomnik upamiętniający bohaterstwo powstańców,

- c/ przystanek PKS na linii Koło - Włocławek, PKP Babiak.

- 2.a/ Ignacowo wieś /bitwa we wsi i okolicy/ 8.05.1863 r.

powstańcy w liczbie 1400-tu dowodzeni przez gen. Edmunda Taczanowskiego zostali zaatakowani przez wojska carskie i ponieśli klęskę,

- b/ w centrum wsi ustawiono w 1917 r. pomnik powstańców, który został zniszczony w czasie okupacji hitlerowskiej. Ponowne odtworzenie zrekonstruowanego pomnika nastąpiło w 1957 r.
 - c/ PKP wąskotorowa na linii Sępólno - Jabłonka Słupska.
- 3.a/ Kłoczew miasto /bitwa w okolicy miasta/ 10.06.1863 r.
nieдалeko miasta miała miejsce bitwa powstańcza z wojskami rosyjskimi,
- b/ na miejscowym cmentarzu zbiorowa mogiła powstańców,
 - c/ PKP wąskotorowa na linii Sępólno - Jabłonka Słupska, PKS połączenia z Bydgoszczą, Koniną, Poznaniem, Słupą i Turkiem.
- 4.a/ Pysdrzy miasto /bitwa pod Pysdrzami/ 29.04.1863 r.
powstańcy gen. E. Taczanowskiego stoczyli na łąkach nadwarcińskich zwycięską bitwę z wojskami rosyjskimi,
- b/ w Muzeum okręgowym znajduje się dział poświęcony bitwie pod Pysdrzami,
 - b1/ na budynku w którym mieścił się w 1863 r. sztab obozu gen. E. Taczanowskiego wiszono pamiątkową tablicę,
 - b2/ na miejscowym cmentarzu znajduje się wspólna mogiła 7 powstańców poległych w bitwie pod Pysdrzami. Na grobie wznosi się skromny obelisk, ustawiony w latach międzywojennych przez młodzież z miejscowego gimnazjum.
- a1/ 27.03.1331 r. pod Pysdrzami została stoczona bitwa wojsk Władysława Łokietka z wojskami krzyżackimi,
- b/ miejsce nie upamiętnione,
 - c/ PKS linie do Kalisza, Konina, Poznania, Słupcy i Wrześni, PKP Miłosław.

5.a/ Wilczyn wieś /bitwa we wsi oraz okolicy/ 1769 r.

rozegrała się tutaj bitwa pomiędzy oddziałem Konfederatów barskich a wojskami carskimi. Podczas bitwy zginęło ok. 200-tu powstańców,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS na linii do Bydgoszczy, Konina i Turka,

PKP Anastazewo.

XVI. Województwo Kozłowski

1.a/ Będline wieś /bitwa o przełamanie Wału Pomorskiego/ 12-19.02.1945r.

w walce uczestniczyły 2 ^{Warszawska} Dywizja Piechoty im. I.H. Dąbrowskiego,
16 Kołobrzescki Pułk Piechoty 6 Pomorskiej Dywizji Piechoty,

b/ pamiątkowy głaz na szlaku bitewnym,

c/ PKS, PKP Będline.

2.a/ Kłomino wieś /bitwa o przełamanie Wału Pomorskiego/ 4.02.1945r.

walczył tu 18 Kołobrzescki Pułk Piechoty - 6 Pomorskiej Dywizji Piechoty,

b/ pamiątkowy głaz na szlaku bitewnym,

c/ PKS, PKP Słonowice.

3.a/ Nowe Łaski wieś /bitwa o przełamanie Wału Pomorskiego/ 11.2.1945r.

walczył tutaj 6 pułk piechoty - 2 Warszawskiej Dywizji Piechoty im. I.H. Dąbrowskiego,

b/ pamiątkowy głaz na szlaku bitewnym,

c/ PKS, PKP Borujako.

4.a/ Osiek Drawski wieś /bitwa o przełamanie Wału Pomorskiego/

3-4.03.1945 r.

walczyły tutaj 2 Warszawski Dywizjon Piechoty im. I.H. Dąbrowskiego,

1 Warszawska Brygada Pancerna im. Bohaterów Westerplatte oraz

13 Warszawski Pułk Artylerii Pancernej,

b/ pamiątkowy głaz na szlaku bitewnym,

c/ PKS, PKŚ Osiek Drawski.

5.a/ Sońnica wieś /bitwa o przełamanie Wału Pomorskiego/ 12-13.2.1945r
walczyli tutaj 4 pułk piechoty - 2 Warszawskiej Dywizji Piechoty im. I.H. Dąbrowskiego oraz 19.02.1945 r. 1 Warszawska Brygada Kawalerii oraz 2.03.1945 r. Kołobrzeski Pułk Piechoty, - 6 Pomorskiej Dywizji Piechoty,

b/ pamiątkowy głaz na szlaku bitewnym,

c/ PKS, PKP Sońnica Pomorska.

6.a/ Świerczyna wieś /bitwa o przełamanie Wału Pomorskiego/ 13-19.02.1945 r. walczyli tutaj główni 1 Warszawskiej Brygady Kawalerii i 18 Kołobrzeski Pułk Piechoty - 6 Pomorskiej Dywizji Piechoty,

b/ Szkoła - pomnik tysiąclecia im. 1 Warszawskiej Brygady Kawalerii i tablica pamiątkowa,

b1/ pamiątkowy głaz z tablicą na szlaku walki o Wał Pomorski,

c/ PKS, PKP Świerczyna - Drawska.

7.a/ Wieloboki wieś /bitwa o przełamanie Wału Pomorskiego/ 13-19.02.1945 r.

walczyli tutaj pododdziały 2 pułku ułanów, 2 baterii - 4 dywizjonu artylerii konnej i 1 Warszawskiej Brygady Kawalerii,

b/ na murze transformatora pamiątkowa tablica,

c/ PKS, PKP Wierzchowo Pomorskie.

8.a/ Żabin wieś /bitwa o przełamanie Wału Pomorskiego/ 1-2.03.1945r.

walczyli tutaj 2 Warszawska Dywizja Piechoty im. I.H.Dąbrowskiego, 1 Warszawska Brygada Pancerna im. Bohaterów Westerplatte oraz 13 Warszawski Pułk Artylerii Pancernej,

b/ pamiątkowy głaz na szlaku bitewnym o przełamanie Wału Pomorskiego,

c/ PKS, PKP Wierzchowo Pomorskie.

XVII. Województwo Krakowskie

1.a/ Gdów wieś /bitwa pod Gdowem/ 26.02.1846 r.

w pobliżu Gdowa w okresie powstania krakowskiego, powstańcy dowodzeni przez płk Adama Sucharskiego, stoczyli bitwę z wojskami austriackimi pod wodzą płk Ludwika Benedekka oraz podburzonym przez austriaków krakowskim chłopstwem.

Powstańcy ponieśli klęskę,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Wieliczka.

2.a/ Glińów wieś /bitwa partyzancka w rejonie wsi/ 12.09.1944 r.

skoncentrowane oddziały AK stoczyły w rejonie Glińowa zwycięską bitwę z dwoma kolumnami wojsk hitlerowskich udających się na pacyfikację. Zginęło ponad 70-ciu hitlerowców,

b/ na miejscu najcięższych walk odsłonięto obelisk,

c/ PKS, PKP Kasina Wielka.

3.a/ Proszowice miasto /bitwa w okolicy miejscowości/ 6-7.09.1939r.

w rejonie Proszowic toczyły walki opóźniające polscy żołnierze 55 dywizji piechoty armii "Kraków",

b/ na miejscowym osiedle zbiorowe mogiły 118-tu poległych żołnierzy,

c/ PKS, PKP Słomniki.

XVIII. Województwo Kresackie

1.a/ Dukla miasto /bitwa w rejonie Dukli/ - druga połowa września

1944 r. walowały tutaj 1 Korpus Czechosłowackiej Armii Ludowej oraz 38 armii i 4 Samodzielnego Korpusu Pancernego i Frontu Ukraińskiego. W rejonie Dukli i okolicy poległo 85 000 żołnierzy,

- b/ oświetlenie wojakowy w Bukli oraz pomnik - zbiorowe mogiły,
- c/ PKS, PKP Targowiska.

XIX. Województwo Legnickie

- 1.a/ Głogów miasto /heroiczna obrona miasta/ 1109 r.
bohaterska obrona miasta przed wojskami cesarza Niemiec Henryka V,
b/ miejsce nie upamiętnione,
c/ PKS i PKP Głogów.
- 2.a/ Legnica miasto /bitwa pod Legnicą/ 9.04.1241 r.
bitwa rozegrała się na pd wschód od Legnicy tj. na obszarze pomiędzy jez. Koskowskim, strumieniem Księginickim, rzeczką Białą Strugą i miejscowością Gulewice, pod którą podlegały hordy tatarskie Batu-Chana, dowodzone przez Hajdę i Bajdara. Ze strony polskiej w obronie wzięły udział wojska Śląskie i Wielkopolskie - książę Henryk Pobożny, który zginął na polu bitwy oraz margrabię Moraw Bolka Morawskiego i księcia Miśka Raciborskiego. Polacy ponieśli klęskę po bohaterskiej walce i wielkim męstwie księcia Henryka Pobożnego,
b/ miejsce nie upamiętnione,
c/ PKS, PKP Legnica.

XX. Województwo Legoniewskie

- 1.a/ Dębowa Łąka wieś /w rejonie wsi wypad na terytorium Niemiec 55 Poznańskiego Pułku Piechoty i 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich, 09.1939,
b/ zdarzenie upamiętnione głazem z tablicą we Wschowej,
c/ PKS, PKP Wschowa.

2.a/ Osieczna miasto /bitwa pod Osieczną/ 11.01.1919 r.

została tu stoczona jedna z większych bitew powstania wielkopolskiego tzw. Grupy Leszno. Bitwa rozegrała się w pobliżu wiatraków i pomimo dużych strat wojsk niemieckich /zwycięska bitwa z oddziałami artylerii i piechoty/ powstańcom nie udało się zdobyć Leszna i Rawicza.

b/ w pobliżu wiatraków przed wjazdem do Osiecznej od strony Leszna wznosi się obelisk upamiętniający zwycięską walkę powstańców wielkopolskich,

c/ PKS, PKP Kąkolowo.

XXI. Województwo Lubelskie

1.a/ Dęblin miasto /bitwa w okolicy miasta/ 10.1914.

wojska niemiecko-austriackie i polskie stoczyły bitwę z Rosjanami,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Dęblin.

2.a/ Fajszawice wieś /bitwa pod Fajszawicami 24.08.1863 r.

pod Fajszawicami rozegrała się jedna z większych bitew w tym rejonie, zakończona klęską powstańców,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS na głównej linii Lublin - Kraszystaw, PKP Stacja Trawniki,

3.a/ Firlej wieś /bitwa pod usią/ 9.05.1831 r.

bitwa powstańców listopadowych z wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Stacja Lubartów.

4.a/ Gołąb wieś /bitwa pod Gołębieniem/ 18.02.1656 r.

bitwa stoczona przez wojska polskie pod wodzą Stefana Czarnieckiego z wojskami szwedzkimi Karola Gustawa. Klęska Polaków,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS na głównej linii Polawy - Dąblin, PKP Gołąb.

5.a/ Kasimierz Dn. /bitwa w mieście i okolicy/ 18.04.1831 r.

bitwa powstańców listopadowych z wojskami rosyjskimi, w trakcie bitwy zginął płk Juliusz Małachowski,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Klementówce.

6.a/ Kock miasto /bitwa pod Kockiem/ 3-5.10.1939 r.

miała tu miejsce ostatnia bitwa z Niemcami Samodzielnej Grupy Operacyjnej "Polesie" dowodzonej przez gen.brygady Franciszka Kleeberga,

b/ na miejscowym cmentarzu wojskowym groby 100 polskich żołnierzy WP przy szosie Lublin-Kock gdzie wzniesiono pomnik,

b1/ w centralnej części cmentarna znajduje się mogiła z prochami gen. F. Kleeberga dowódcy SGO "Polesie", który zmarł w hitlerowskim obozie jenieckim,

c/ PKS na linii Lublin - Siedlce, PKP Radzyń Podlaski.

7.a/ Lubartów miasto /bitwa w okolicy miasta/ 10.05.1831 r.

bitwa powstańców listopadowych z wojskami rosyjskimi,

b/ na miejscowym cmentarzu pomnik powstańców z 1831 r.

a1/ bitwa wojska polskiego z hitlerowcami we wrześniu 1939 r.

w której poległo 150 polskich żołnierzy,

b1/ zbiorowe mogiły żołnierzy na miejscowym cmentarzu,

c/ PKS, PKP Lubartów.

8.a/ Bysobyki wieś /bitwa w okolicy wsi/ 3.03.1831 r.

bitwa powstańców listopadowych z wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ wieś nie istnieje.

9.a/ Wólka Prosecka /bitwa nad Wisłą/ 1-4.18.1944 r.

walczyli tu żołnierze 6 pułku 2 Dywizji Piechoty im. J.H.

Dąbrowskiego, którzy sforsowali w tym rejonie Wisłę i

stoczyli ciężką walkę o utrzymanie przyczółka,

b/ w rejonie wielki obelisk,

c/ PKS, PKP Puławy - Chemia.

10.a/ Wronów wieś /bitwy w okolicy wsi/ 17.04.1831 r.

miała tu miejsce bitwa powstańców listopadowych z wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Miłosław Lubelski.

11.a/ Żyrzyn wieś /bitwa w okolicy wsi/ 8.08.1863 r.

miało tu miejsce znaczne zwycięstwo wojsk powstańców styczniowych nad wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Puławy Chemia.

XXII. Województwo Łomżyńskie

1.a/ Grajewo miasto /bitwa pod Grajewem/ 28.05.1831 r.

bitwa powstańców listopadowych z wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Grajewo.

2.a/ Nowogród miasto /obrona linii Narwi pod Nowogrodem/ 09.1939 r.

w okolicy Nowogrodu 3 batalion 33 pułku piechoty z Samodzielnej Grupy Operacyjnej "Narew" stoczył bitwę w obronie linii Narew,

b/ na miejscowym omentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy i pamiątkowa tablica,

c/ PKS, PKP Łomża.

3.a/ Nur wieś /bitwa w okolicy wsi nad Bugiem/ 1831.

bitwa powstańców listopadowych z wojskami rosyjskimi.

W bitwie pod Murem dywizja gen. Lubiąskiego przebiła się z dużymi stratami przez pierścień wojsk rosyjskich,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS na linii Ciechanowiec - Brok, PKP na linii Szulbórze-Koty

4.a/ Olszewe wieś /bitwa partyzancka koło wsi/ 23-24.06.1944 r.

zgrupowane w Czerwonym Borze, oddziały AK zostały otoczone przez jednostki żandarmerii i Wehrmachtu liczące kilka tysięcy ludzi. Po ciężkich walkach w których hitlerowcy użyli artylerii i moździerzy, oddziałom AK udało się wyjść z okrążenia. Na polu bitwy poległo 59 Polaków.

b/ na miejscu walki postawiono obelisk,

c/ PKS, PKP Śniadowo.

5.a/ Piątница wieś k/Łomży /bitwa we wsi i okolicy/ 09.1939 r.

We wrześniu 1939 r. jednostki wojsk polskich stoczyły w rejonie Piątnicy zacięte walki z przeważającymi siłami wroga.

Oddziały polskie stanowiły jednostki 33 pułku piechoty z garnizonu łomżyńskiego. W nierównej bitwie poległo kilkuset żołnierzy i oficerów,

b/ na dawnym polu bitwy nad Narwią ustawiono na betonowej płycie symboliczny głaz, ku pamięci bohaterów tragicznego września,

c/ PKS, PKP i MPK z Łomży.

6.a/ Rajgród miasto /bitwy w okolicach miasta/ 1831 r.

w tym miejscu powstańcy listopadowi odnieśli pod dowództwem płk Sierakowskiego a później gen. Giełguda i Dębińskiego zwycięską bitwę z wojskami rosyjskimi pod dowództwem gen. Sackena,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS na linii Grajewo-Augustów, połączenia z Warszawą, Łomżą, Grajewem, Augustowem, Suwałkami i Elkiem, PKP Grajewo.

7.a/ Wiczna - Strękowa Góra wieś /bitwa we wsi i okolicy/ 8.10.09.1939

w okresie drugiej wojny światowej miała tu miejsce bohaterka obrona odcinka Wiczna przez ponad dwie doby. Oddziały polskie w liczbie 700 żołnierzy były dowodzone przez kpt. Władysława Raginisa, większość żołnierzy poległa,

b/ w 1967 r. na rynku w Wicznie odsłonięty został pomnik ku czci żołnierzy polskich poległych we wrześniowych walkach,

b1/ w trzy lata później z inicjatywy władz powstała w nowym budynku szkoły podstawowej Izba Pamięci Narodowej z bogatą ekspozycją pamiątek,

b2/ w miejscu śmierci kpt. W. Raginisa i por. Brylewskiego obok schronu w Górze Strękowej, położono pamiątkową płytę,

c/ PKS połączenia z Łomżą, Białymstokiem, Olsztynem, Ostrołką, Przasnyszem i Kolnem, PKP Łomża.

XXIII. Województwo Łódzkie

1.a/ Dobra wieś /bitwa pod wsią/ 24.02.1863 r.

na polach pod wsią Dobrą rozegrała się największa bitwa powstania styczniowego na ziemi Łódzkiej,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS na Linii Łódź - Głowno, PKP Sędów.

- 2.a/ Solca Wielka wieś /bitwa w okolicy wsi/ 10-13.09.1939 r.
oddziały 25 dywizji piechoty armii "Pomnań stoczyły tu
walkę z Niemcami, poległo tu 150 polskich żołnierzy,
b/ na miejscowym cmentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy,
c/ PKS, PKP Ożarów.

XXIV. Województwo Nowogrodzkie

- 1.a/ Gorlice miasto /bitwy w okolicy miasta/ 2-6.05.1915 r.
pod Gorlicami została zapoczątkowana ofensywa państw Cen-
tralnych przeciwko Rosji - stoczono pierwszą dużą bitwę,
b/ na miejscowym cmentarzu 2,5 tys. grobów z okresu bitwy,
c/ PKS, PKP Gorlice.
- 2.a/ Stary Sącz miasto /bitwa pod Starym Sączem/ 1287 lub 1288 r.
rozegrała się tutaj bitwa oddziałów polskich pod wodzą
Leszka Czarnego - księcia sandomierskiego, krakowskiego,
sieradzkiego i łęczyckiego oraz posiłków węgierskich z
najeźdźcami tatarskimi, namiestnika Nogaja. Tatarzy ponie-
śli klęskę,
b/ miejsce nie upamiętnione,
c/ PKS, PKP Stary Sącz.

XXV. Województwo Olsztynskie

- 1.a/ Grunwald wieś /bitwa na polach pomiędzy wsiami Grunwald,
Łodwigowo i Stębark /Tannenberg/ 15.07.1410 r.
Jedna z największych bitew w Europie w okresie średniowie-
cza, w której stanęły naprzeciw sobie wojska polskie oraz
litewsko-ruskie z posiłkami tatarskimi pod wodzą Witolda
/całość dowodzenia Jagiello/ oraz z drugiej strony
wojska krzyżackie pod wodzą wielkiego mistrza Ulryka von
Jungingen.

- b/ w roku 1960 w 550-tą rocznicę bitwy grunwaldzkiej, oddano tu zespół pomników /projekt. prof. Jerzego Bandury i doc. inż. arch. Witolda Cęckiewicza składający się z obeliska 8 m wysokości z wyrzeźbionymi głowami wojów Jagiełłowych, mieczami, krzyżem Grunwaldu i datą 1410-1960 - ponadto pęk metalowych proporców o 30 m wysokości. Znajduje się tu również amfiteatr z pomieszczeniem muzealnym i niewielką salą kinową, oraz mapami przedstawiającymi ustawienie wojsk przed bitwą. W pobliżu kamień z napisem upamiętniającym miejsce domniemanej śmierci wielkiego mistrza krzyżackiego Ulrika von Jungingena,
- b1/ w odległości 1,5 km na pld.wsch. kopiec usypany w 1960 r. przez harcerzy w miejscu pierwszego stanowiska bitewnego Jagiełły /5 m wysokości/,
- b2/ około 700 m na zachód od zespołu pomnikowego, granitowy głaz umieszczony przez Niemców w 1901 r. dla uczczenia pamięci poległego na polu bitwy wielkiego mistrza z napisem: "Tu zmarł w walce o niemieckie istnienie i niemieckie prawo Wielki Mistrz Ulryk von Jungingen dnia 15.07.1410 r.,
- b3/ w 1959 r. w czasie prac na Polu Grunwaldzkim odkryto fragmenty kaplicy wystawionej przez Krzyżaków w 1411 roku dla uczczenia poległych w bitwie,
- e/ PKS , PKP Olsztynek.
- 2.a/ Iława /bitwa graniczna w okolicy Iławy/ 09.1939 r.
- b/ kwatera polskich żołnierzy. W ośmiu zbiorowych mogiłach pochowano 120-tu polskich żołnierzy poległych podczas walk granicznych we wrześniu 1939 r. oraz pomnik,
- c/ PKS, PKP Iława.

3.a/ Pasym wieś /bitwa w okolicy wsi/ 1807

bitwa wojsk napoleońskich i polskich z Rosjanami,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Pasym.

4.a/ Stębark /Tannenberg/ wieś /bitwa w okolicy wsi/ 08.1914 r.

wojska niemieckie stoczyły tu walkę z wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Olsztynek,

5.a/ Wielbark wieś /bitwa w okolicy wsi/ 1807

bitwa wojsk napoleońskich i polskich z wojskami

rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Wielbark.

XXVI. Województwo Opolskie

1.a/ Byczyna miasto /bitwa pod Byczyną/ 24.01.1588 r.

wojska polskie pod dowództwem Kanclerza Jana Zamczyńskiego odniosły zwycięstwo nad wojskami arcyksięcia Maksymiliana Habsburga/,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS na trasie Ostrów Wlkp. - Kluźbark,

PKP Byczyna - Kluźbark.

2.a/ Góra św. Anny wieś oraz wzniesienie o wysokości 400 m nym

21.05.1921 r. odbyła się tutaj największa bitwa trzeciego Powstania Śląskiego. Dwukrotnie czwarty batalion powstańczy w walce wręcz odparł zaciekłe ataki nieprzyjaciela, walki trwały do początków czerwca o Niemcy nie udolali przełamać frontu,

b/ upamiętnienie trzech powstań śląskich nastąpiło poprzez wybudowanie placu apelowego przed pomnikiem Czemu Powstańczego w formie monumentalnej oraz położony u jego stóp ogromny amfiteatr,

c/ PKS, PKP Leśnica.

XXVII. Województwo Ostrołęckie

1.a/ Kamieńsk wieś /bitwa w rejonie wsi/ 09.1939 r.

w czasie walk obronnych w tym rejonie zginęło tu ok. 200 polskich żołnierzy,

b/ zbiorowe mogiły żołnierzy na miejscowym cmentarzu,

c/ PKS, PKP Wyszaków.

2.a/ Kmin Szlachecki wieś /bitwa w okolicy wsi/ 8.09.1939 r.

w walkach w okolicy wsi z wojskami hitlerowskimi poległo ok. 130 polskich żołnierzy,

b/ na miejscowym cmentarzu zbiorone mogiły żołnierskie oraz płyta pamiątkowa,

c/ PKS, PKP Pasiński.

3.a/ Myszyniec wieś /bitwa pod wałą/ 9.03.1863 r.

stoczyli tu bitwę powstańcy styczniowi pod wodzą Zygmunta Padlewskiego - naczelnika wojskowego sześciu powiatów mazowieckich: ostrołęckiego, pułtuskiego, przasnyskiego, mławskiego, ciechanowskiego i mińskiego z wojskami rosyjskimi,

b/ na pamiątkę tej bitwy nie opodal jej miejsca pod Myszynem w okresie międzywojennym wzniesiono pomnik. Zniszczyli go hitlerowcy, ale miejscowe społeczeństwo wystawiło po drugiej wojnie światowej nowy w kształcie stylowej barki,

a1/ wcześniej miała tu miejsce bitwa miejscowej ludności /Kurpi/ z wojskami szwedzkimi Karola XII. Bitwa miała miejsce koło tzw. Kopańskiego Mostu w nocy z 22/23.01.1708 r.,

b1/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Spychowo.

4.a/ Ostrołęka miasto /bitwa pod Ostrołęką/ 26.05.1831 r.

rozegrała się tu bitwa pomiędzy powstańcami listopadowymi dowodzonymi przez gen. Jana Skrzyneckiego a wojskami rosyjskimi feldmarszałka Iwana Dybieza. Bitwa miała miejsce w mieście oraz na prawym brzegu Narwi i Polacy ponieśli tu klęskę. W trakcie bitwy poległo 6 tysięcy Polaków a w tym generałowie Henryk Kamiński i Ludwik Kiński /pochowani w Krukach - wsi położonej na skraju puszczy/. W walkach w mieście walczył o 4 Pułk Piechoty "Czwartacy", dowodzony przez gen. Ludwika Bogusławskiego a na prawym brzegu rzeki ppłk Józef Bem dowodzący czwartą baterią lekkokonnej kawalerii,

- b/ w miejscu gdzie ppłk J. Bem dokonał słynnej szarży, stoi pomnik z orłem i skrzydłami jakby rozpostartymi do lotu. Na miejscu walk i ziemnych fortów carskich /powstałych w końcu XIX w./, fragment okazałego mauzoleum bitwy, którego budowę rozpoczęto w setną rocznicę powstania /ale nie ukończono/,
- b1/ w 1981 r. w 130 rocznicę bitwy odsłonięto głaz z tablicą pamiątkową,
- a1/ zwycięstwo bitwy w mieście i jego okolicy miały ponownie miejsce w dniach 5 i 6.08.1920 r. w czasie walk z bolszewikami,
- b/ miejsce nie upamiętnione,
- c/ PKS, PKP Ostrołęka.
- 5.a/ Sztygi wieś - dziś już nie istniejąca /bitwa w okolicy wsi/ 16.07.1863 r. miała tu miejsce bitwa powstańców styczniowych pod wodzą Józefa Traubczyńskiego z wojskami rosyjskimi dowodzonymi przez płk Kałujewa,
- b/ miejsce nie upamiętnione /wieś już nie istnieje, kiedyś była w odległości ok. 5 km od Różana/,
- c/ -
- a/ Przasnysz miasto /bitwa w okolicy miasta/ 07.1915 r. bitwa państw centralnych z wojskami rosyjskimi,
- b/ miejsce nie upamiętnione,
- c/ PKS, PKP Przasnysz.

XXVIII. Województwo Piłskie

-

XXIX. Województwo Piotrkowskie

- 1.a/ Anielin wieś /bitwa pod wsią/ 30.04.1940 r.
Miała tu miejsce ostatnia bitwa z Niemcami, oddziału

mjr Henryka Dobrzańskiego "Hubala",

b/ na miejscu bitwy pomnik,

c/ PKS, PKP Dąb Opatowska,

2.a/ Borowa Góra wieś /bitwa w rejonie Borowej Góry/ 4-5.09.1939r.

w pierwszych dniach września 2 pułk piechoty dowodzony przez płk L. Czyżewskiego toczył nacięcie walki w rejonie Borowej Góry. Poległo w nich 975 polskich żołnierzy,

b/ w miejscowości wniesiono pomnik upamiętniający te walki,

c/ PKS, PKP Żelejów.

XXX. Województwo Płockie

1.a/ Dobrzyń wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.

cofające się jednostki armii "Poznań" i "Pomorze" zostały zaatakowane przez żołnierzy Wehrmachtu i miejscowych kolonistów niemieckich. W wyniku walk zginęło 319 polskich żołnierzy,

b/ zbiorowe mogiły poległych żołnierzy oraz Krzyż i pomnik,

c/ PKS, PKP Płock Radziwie.

2.a/ Giżyce wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.

w stoczonej w tej okolicy bitwie z hitlerowcami, zginęło ok. 240 polskich żołnierzy,

b/ na miejscowym cmentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy,

c/ PKS, PKP Sochaczew.

3.a/ Iłów wieś /walki w rejonie Iłowa/ 09.1939 r.

w mających tu miejsce walkach zginęło ok. 650 polskich żołnierzy,

b/ na miejscowym cmentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy oraz pomnik,

- b1/ pomnik ku czci poległych w walkach w latach 1939-1945,
ufundowany przez Klub Łowców w Chicago,
 - b2/ pomnik ku czci żołnierzy 57 pułku piechoty armii "Poznań"
poległych w 1939 r.
 - c/ PKS, PKP Wyszogród.
- 4.a/ Miernozia wieś /bitwa w okolicy wsi/ 15-17.09.1939 r.
walczyli tu polscy żołnierze z rozbitych armii "Poznań"
i "Pomorze", poległo ok. 400 polskich żołnierzy,
- b/ zbiorowe mogiły żołnierzy na miejscowym cmentarzu,
 - c/ PKS, PKP Jackowice.
- 5.a/ Kutno miasto /bitwa pod Kutnem/ 09.1939 r.
w czasie wojny obronnej 1939 r. rozegrała się w okolicach
Kutna słynna bitwa nad Bzurą, zwana również w historiografii
jako "bitwa pod Kutnem". W dniach 7-17.09. armie "Poznań"
i "Pomorze" toczyły zacięte boje z przeważającymi siłami
8-ej armii niemieckiej. Bitwa pod Kutnem dowiedziona przez
gen. T. Kutrzebę była jednym z najważniejszych działań
militarnych podczas Kampanii Wrześniowej,
- b/ w parku im. Romualda Traugutta usytuowana jest płyta pamiątkowa poświęcona bohaterom walk nad Bzurą,
- b1/ w parku im. Wiosny Ludów - Muzeum Walk nad Bzurą,
 - b2/ na miejscowym cmentarzu pomnik żołnierzy WP poległych
w bitwie nad Bzurą,
 - c/ PKS połączenia ze wszystkimi większymi miejscowościami
w województwie Płockim, PKP bezpośrednio połączenie z Warszawą,
Poznanem, Łodzią, Toruniem, Brodnicą i Płockiem,
- a1/ Kutno miasto /bitwa w okolicy miasta/ 11.1914 r.
bitwa wojsk państw centralnych z wojskami rosyjskimi,
 - a1/ miejsce nie upamiętnione.

6.a/ Luszyn wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.

w walkach w tym rejonie zginęło ok. 300 polskich żołnierzy,

b/ na miejscowym omentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy,

c/ PKS, PKP Żychlin.

7.a/ Piątek wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.

wieś leży dokładnie w geometrycznym środku Polski przy skrzyżowaniu traktu komunikacyjnego Łęczyca - Łowicz z drogą Zgierz - Kutno. W dniach 9-12.09.1939 r. Piątek znalazł się w centrum bitwy nad Bzurą,

b/ liczne groby żołnierzy na miejscowym omentarzu,

c/ PKS połączenia z Łodzią, Łęczycą, Płockiem przez Kutno i Łowiczem, PKP Łęczyca.

8.a/ Soczewka wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.

w czasie forsowania Wisły w pobliżu wsi, poległo 129 polskich żołnierzy,

b/ na miejscowym omentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy /6 kwater/,

c/ PKS, PKP Łąck.

9.a/ Tum wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.

walczyli tutaj z hitlerowcami żołnierze 25 dywizji piechoty oraz jednostek kawalerii armii "Poznań". Zginęło ok. 250 żołnierzy,

b/ na miejscowym omentarzu kwatery poległych żołnierzy /190 grobów/. Wśród mogił wzniesiono obelisk z tablicą pamiątkową,

c/ PKS, PKP Łęczyca.

XXXI. Województwo Poznańskie

1.a/ Kłecko miasto /bitwa pod Kłeckiem/ 1655 r. pod miastem rozegrała się bitwa oddziałów polskich pod dowództwem Stefana Czarneckiego z wojskami szwedzkimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Kiecko Wlkp.

2.a/ Książ Wlkp. miasto /bitwa pod Książem/ 26.04.1848 r.

Książ jest znany z bohaterskiej i tragicznej bitwy powstańców Wielkopolskich z wojskami pruskimi. W dniu 26.04.1848 r. łamiąc warunki ugody jarosławieckiej Prusacy zdradziecko napadli na obóz w Książu w którym poległ dowódca obozu Florian Dąbrowski /bitwa jest porównywana z Termopilami/,

b/ pamiątką bitwy są dwa kopce z prochami poległych oraz pomnik powstańcy w stulecie bitwy,

c/ PKS, PKP Książ Wlkp.

3.a/ Miłosław miasto /bitwa w mieście i okolicy/ 30.04.1848 r.

powstańcy Wielkopolscy pod wodzą płk Ludwika Mierosławskiego stoczyli w mieście i jego okolicy zwycięski bój z wojskami pruskimi. Główną redutę powstańców stanowi pałac w mieście,

b/ w sąsiedztwie pałacu pomnik powstańców z 1848 r. postawiony w setną rocznicę bitwy Miłosławskiej. Przed pomnikiem urny z ziemią z głównych pól bitewnych powstania: Sokołowa, Książa, Rogalina, Bulcu, Grodziska, Trzemeszna,

b1/ przy wzgórzu Kościelnym zbiorowa mogiła Kosynierów poległych 30.04.1848 r. Stojący na mogile pomnik zniszczyli Niemcy,

b2/ trzy km na zachód od Miłosławia we wsi Winnagóra w barokowym kościele w przyległej neoklasycystycznej kaplicy sarkofag gen. Jana Henryka Dąbrowskiego - twórcy Legionów,

c/ PKS na linii do Poznania, Pyzdr, Śródki i Wrześni,
PKP na linii Września - Jarocin.

4.a/ Sokołowo wieś /bitwa pod Sokołowem/ 2.05.1848 r.

powstańcy wielkopolscy pod wodzą płk Ludwika Mierosławskiego stoczyli tu zwycięski bój z przeważającymi liczebnie wojskami pruskimi,

- b/ na polu bitwy ustawiono w 1852 r. pomnik kamienny z pługiem i mieczem na krzyżu, Przez czas okupacji hitlerowskiej pomnik był ukryty, W 60-cie latle strajku szkolnego we Wrześni został ustawiony na podwyższeniu kopca,
- c/ PKS na linii do Gniezna, PKP Września,

XXXII. Województwo Przemyśkie

- 1.a/ Jarosław miasto /bitwa pod Jarosławem/ 05.1915 r.
bitwa wojsk państwa centralnych z wojskami rosyjskimi,
- b/ miejsce nie upamiętnione,
- c/ PKS, PKP Jarosław.

XXXIII. Województwo Radomskie

- 1.a/ Białobrzegi miasto /bitwa pod Białobrzegami/ 8.09.1939 r.
żołnierze armii "Prusy" stoczyli pod Białobrzegami bitwę z wojskami hitlerowskimi,
- b/ na miejscowym cmentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy,
- c/ PKS, PKP Dobieszyn.
- 2.a/ Iłża miasto /bitwa pod Iłżą/ 17.01.1864 r.
miała tu miejsce bitwa powstańców styczniowych z wojskami rosyjskimi,
- b/ miejsce nie upamiętnione,
- c/ PKS, PKP Iłża.
- 3.a/ Jedlińsk wieś /bitwa pod Jedlińskiem/ 11.06.1809 r.
bitwa wojsk Księstwa Warszawskiego pod dowództwem gen. Zajęzka, z wojskami austriackimi. Klęska wojsk polskich,
- b/ miejsce nie upamiętnione,
- c/ PKS, PKP Bartodzieje.

4.a/ Magnuszew wieś /bitwa nad Wisłą/ 10-14.09.1939 r.

żołnierze z 13, 19 i 20 dywizji piechoty i Wileńskiej Brygady Kawalerii osłaniając przeprawę przez Wisłę stoczyli tu walki z jednostkami piechoty zmotoryzowanej Wehrmachtu,

b/ na miejscowym ośmentarzu kwatery poległych żołnierzy oraz pomnik,

c/ PKS,

a1/ bitwa na przyczółku warecko-magnuszewskim sierpień i wrzesień 1944 r. Walczyła tu z wojskami niemieckimi i armia WP. W zaciętych i krwawych walkach poległo wielu żołnierzy,

b1/ ku czci poległych żołnierzy wzniesiono pomnik,

c/ PKS, PKP Warka.

5.a/ Nowa Wieś wieś /bitwa pod wsią/ 14.02.1831 r.

miała tu miejsce bitwa powstańców listopadowych z wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Ostrowiec Świętokrzyski.

6.a/ Selee n. Wisłą wieś /bitwa w okolicy Strugi i Ciepłowa/ 09.1939:

toczyły się tu ciężkie walki wojska polskiego z hitlerowcami, poległo ok. 500 polskich żołnierzy,

b/ na miejscowym ośmentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy,

c/ PKS, PKP Jasice.

7.a/ Studzianki Pancerne wieś /bitwa w okolicy przyczółka

warecko-magnuszewskiego/ 9-15.08.1944 r.

W tym miejscu walczyły i Brygada Pancerna im. Bohaterów

Westplatte WP oraz jednostki 18 armii gwardii i Frontu

Białoruskiego z doborowymi niemieckimi jednostkami pancernymi.

Walki te miały ogromne znaczenie operacyjne,

b/ na miejscu bitwy wzniesiono szkielet-pomnik Rysiąclecia
nazwaną imieniem Bohaterów Studziańsk oraz pomnik mauzoleum,

c/ PKS, PKP Stryżyna.

8.a/ Szydłowiec miasto /bitwa pod Szydłowcem/ 23.01.1863 r.

miała tu miejsce bitwa powstańców styczniowych z wojskami
rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

a1/ bitwa wojsk polskich z hitlerowcami we wrześniu 1939 r.

poległo ok. 140 polskich żołnierzy,

b1/ na miejscowym cmentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy oraz pomnik,

c/ PKS, PKP Szydłowiec.

9.a/ Warka miasto /bitwa pod Warką/ 7.04.1656 r.

miała tu miejsce bitwa pomiędzy wojskami polskimi pod
dowództwem Stefana Czarneckiego z wojskami szwedzkimi pod
dowództwem Fryderyka Badańskiego. Zwycięstwo oddziałów pol-
skich,

b/ na froncie ratusza w Warce znajdują się dwie tablice z któ-
rych jedna poświęcona jest 300-leciu zwycięskiej bitwy
Stefana Czarneckiego ze Szwedami,

c/ PKS, PKP Warka.

XXXIV. Województwo Rzeszowskie

-

XXXV. Województwo Siedleckie

1.a/ Adamów Siedlecki wieś /bitwa w okolicy wsi/ 4-5.10.1939 r.

w pierwszych dniach października stoczyły tu bitwę

jednostki 50 dywizji piechoty Samodzielnej Grupy Operacyjnej
"Polesie" gen. F. Kleeberga,

- b/ pamięci polskich żołnierzy oraz partyzantów i innych ofiar hitleryzmu, wzniesiono na rynku w Adamowie pomnik,
 - c/ PKS, PKP Krzywda.
- 2.a/ Dębe Wielkie wieś /bitwa pod wsią/ 31.03.1831 r.
powstańcy listopadowi gen. I. Skrzyneckiego stoczyli tu zwycięską bitwę z wojskami rosyjskimi pod dowództwem generała Rosena i Giesmara. Brawurową szarżę wojsk polskich poprowadził gen. Kazimierz Skarżyński,
- b/ pamiątkowe tablice na neogotyckim kościele wzniesionym w 100-ną rocznicę zwycięstwa powstańców,
- a1/ w dniach 13-14.09.1939 r. w trójkącie wsi Dębe Wielkie - Choszczówka - Cyganka załamało się uderzenie Wołyńskiej Brygady Kawalerii, która wsparta dwoma batalionami piechoty atakowała w kierunku Mińska Mazowieckiego. W walkach poległo 170 polskich żołnierzy,
- b1/ zbiorowe mogiły żołnierzy na miejscowym cmentarzu,
 - b2/ pamiątkowa tablica na frontowej ścianie kościoła,
 - b3/ pamiątkowa płyta przy szosie Mińsk Mazowiecki - Dębe Wlk,
 - c/ PKS, PKP Dębe Wlk.
- 3.a/ Dobrze wieś /bitwa pod Dobrem/ 17.02.1831 r.
pomiędzy Makowem a Dobrem wojska polskie gen. I. Skrzyneckiego stoczyły bitwę z korpusem rosyjskim gen. Rosena, przesuającym się w kierunku Warszawy,
- b/ miejsce nie upamiętnione,
 - c/ PKS, PKP Dobrze.
- 4.a/ Iganie wieś - obecnie nie istnieje /bitwa pod Iganiami/ 10.04.1831 r. miała tu miejsce zwycięska bitwa Korpusu gen. Prądyńskiego z artylerią gen. Bema nad wojskami rosyjskimi gen. Rosena,

- b/ na prawo od szosy pomnik z różowego piaskowca, wzniesiony ze składek społecznych w stulecie zwycięskiej bitwy. Na pomniku wyryte nazwiska dowódców, skład sił polskich oraz dane o stratach obydwu stron. Orzeł na pomniku zdjęty przez hitlerowców i ponownie umieszczony przez Polaków w 1961 r.
 - b1/ przy drodze do Igań Nowych mogiła kpt. Hipolita Stokowskiego poległego w bitwie Igańskiej,
 - c/ -
- 5.a/ Maciejowice wieś /bitwa pod Maciejowicami/ 10.10.1794 r.
w okolicy tej wsi rozegrała się ostatnia bitwa insurekcji kościuszkowskiej. Wojska Tadeusza Kościuszki poniosły tu klęskę w walce z wojskami rosyjskimi,
- b/ pamiątkę z tego okresu stanowi Lipa w Podzamczu, pod którą opatrywano rannego Kościuszkę,
 - b1/ w miejscowości Krępa został usypany kopiec, na miejscu w którym Naczelnik dostał się do niewoli carskiej. Na kopcu pomnik Naczelnika ustawiony w 1917 r. w setną rocznicę jego śmierci,
 - b2/ przy drodze do Podzamcza interesujący pomnik poświęcony T.Kościuszcze, wystawiony staraniem Towarzystwa Miłośników Maciejowic,
 - c/ PKS, PKP Sobołów.
- 6.a/ Seroczyn wieś /bitwa w Seroczynie oraz w okolicy wsi/ 13.09.1939
bataliony /1 i 3/ 5 pułku piechoty i Wileńskiej Dywizji Piechoty Legionów uderzyły na oddziały niemieckiej dywizji pancerniej, które zajmowały stanowiska w Seroczynie i okolicy.
Bitwa pod Seroczynem należała do najbardziej zażartych bitew w kampanii wrześniowej 1939 r., poległo ok. 200 polskich żołnierzy,

b/ na miejscowym omentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy oraz pomnik,

c/ PKS, PKP Stoczek Łukowski.

7.a/ Stoczek Łukowski miasto /bitwa pod Stoczkiem/ 14.02.1831 r.
do bitwy pomiędzy wojskami powstańców listopadowych dowodzonymi przez gen. I. Dwernickiego a rosyjskimi gen. Geismara, doszło w dniu 14.02.1831 r. Efektownym i znaczącym momentem bitwy była szarża polskiej kawalerii prowadzonej przez płk Rusjana. Bitwa zakończyła się zwycięstwem polskim,

b/ zbiorowe mogiły powstańców na wzgórzu w rejonie bitwy ok. 2 km od centrum miasta,

b1/ na powyższym wzgórzu przy szosie siedleckiej, znajduje się pomnik ustawiony w stulecie bitwy, ku upamiętnieniu szarży polskiej kawalerii, która ruszyła z tego wzgórza na wojska rosyjskie,

c/ PKS, PKP dogodny dojazd z Siedlc, Łukowa i Garwolina.

8.a/ Węgrów miasto /bitwa pod Węgrowem/ 3.02.1863 r.

rozegrała się tutaj jedna z największych bitew powstańców styczniowych z wojskami rosyjskimi tzw. bitwa pod Szarutami i Węgrowem. Wojska polskie znajdowały się pod dowództwem naczelników: Władysława Jabłonowskiego oraz Jana Matlińskiego /pseudonim Janko Sekół/ a Rosjanie byli dowodzeni przez płk Papanafanpuło,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Sokołów Podlaski.

9.a/ Wola Gułowska wieś /bitwa w okolicy wsi/ 3-5.10.1939 r.

rozegrała się tutaj w pierwszych dniach października ciężka i bohaterska walka żołnierzy polskich z Samodzielną Grupą

Operacyjnej "Polesie" spieszącej na pomoc Warszawie z 29 i 13 dywizją piechoty amerykizowanej XIV Korpusu wojsk, niemieckich. F. Kleberg podpisał tu akt kapitulacji z powodu braku amunicji,

b/ na miejscowym omentarzu mogiły 128 polskich żołnierzy,

b1/ na omentarzu wzniesiono pomnik i położono płytę pamiątkową z nazwiskami poległych,

b2/ w miejscowej szkole im. F. Kleberga zbudowanej z inicjatywy uczestników bitwy, powstała Izba Pamięci a na jej frontowej ścianie wmurowano tablicę pamiątkową,

c/ PKS z Serokomla do Adamowa, PKP Okrzeja.

10.a/ Wola Wodyńska wieś /bitwa w rejonie Wodynia/ 14.09.1939 r. pierwsza dywizja piechoty Legionów, mając za sobą ciężki, zwycięski bój w Kąkuszynie, stoczyła w rejonie Wodynia - Las, Jągodne walki z wojskami hitlerowskimi. Szóstemu pułkowi piechoty legionów pod dowództwem płk S. Engla, nie udało się przełamać obrony niemieckiej w Woli Wodyńskiej. Poległo ok. 240 polskich żołnierzy,

b/ na polu bitwy został założony omentarz na którym wśród zbiorowych mogił wzniesiono pomnik,

c/ PKS, PKP Stoczek Łukowski.

XXXVI. Województwo Sieradzkie

1.a/ Chechło wieś /bitwa we wsi i okolicy/ 7.09.1939 r.

w rejonie Dobronia i Chechła doszło do zaciętych walk pomiędzy pododdziałami 72 pułku piechoty z wojskiem hitlerowskim. Zginęło kilkuset polskich żołnierzy,

b/ na miejscowym omentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy,

c/ PKS, PKP Chechło.

2.a/ Glinno wieś /bitwa we wsi i okolicy/ 4 i 5.09.1939 r.

pododdziały 28 pułku piechoty 10 dywizji piechoty armii "Łódź", stoczyły tu krwawe walki o utrzymanie linii obrony na rzece Warcie. Zginęło ok. 200 polskich żołnierzy,

b/ na miejscowym omentarzu dwie zbiorowe mogiły,

c/ PKS, PKP Sieradz.

3.a/ Męka wieś /bitwa pod Męką/ 4-5.09.1939 r.

walczyły tutaj o utrzymanie głównej linii obrony armii "Łódź" na Warcie w rejonie Sieradza, żołnierze 31 Pułku Piechoty Strzelców Kaniowskich. Poległo 163 żołnierzy,

b/ na miejscowym omentarzu zbiorowe mogiły i pomnik,

c/ PKS, PKP Męka.

4.a/ Stronisko wieś /bitwa w okolicy wsi/ 4-5.09.1939 r.

w okolicy tej miejscowości żołnierze 10 i 28 dywizji piechoty armii "Łódź" stoczyli krwawe walki z przeważającymi siłami wojsk hitlerowskich, usiłujących sforsować linię zasadniczego oporu armii na rzece Warcie. Do szczególnie krwawych walk doszło w okolicy Belenia i Stroniska, gdzie poległo 283 polskich żołnierzy,

b/ na omentarzu parafialnym w Stronisku zbiorowe mogiły żołnierzy.

Miedzy kwaterami żołnierskimi wzniesiono pomnik ku czci poległych,

c/ PKS, PKP Zdunska Wola.

XXXVII. Województwo Skierniewickie

1.a/ Bielawy wieś /bitwa w okolicy wsi/ 15-17.09.1939 r.

w walkach z hitlerowcami zginęło w okolicy wsi wielu żołnierzy Wielkopolskiej Brygady Kawalerii armii "Poznań" i 4 dywizji armii "Pomorze". Poległo 254 żołnierzy,

- b/ wydzielona część cmentarza na groby żołnierzy,
 - c/ PKS, PKP Głowno.
- 2.a/ Budy Stare wieś /bitwa w okolicy wsi/ 16.09.1939 r.
w walkach z hitlerowcami zginęło tu 276 żołnierzy polskich,
- b/ zbierowa mogiła na miejscowym cmentarzu,
 - c/ PKS, PKP Młodzieszyn.
- 3.a/ Budy Zosin /bitwa partyzancka/ 27-28.06.1944 r.
partyzanci ze zgrupowania AK "Kampinos" podjęli tu próbę przedarcia się z Puszczy Kampinoskiej do lasów świętokrzyskich, poległo 132 partyzantów,
- b/ cmentarz partyzantów,
 - c/ PKS, PKP Jaktorów.
- 4.a/ Dmosin wieś /bitwa w okolicy wsi/ 8.01.1939 r.
w okolicach Dmosina walczyli z hitlerowcami polscy żołnierze z 2 dywizji piechoty armii "Łódź", poległo 186 żołnierzy,
- b/ zbiorowe mogiły i pomnik na miejscowym cmentarzu,
 - c/ PKS, PKP Głowno.
- 5.a/ Jeżów wieś /bitwa w okolicy wsi/ 8.09.1939 r.
batalion sformowany z żołnierzy 82 i 84 dywizji piechoty armii "Łódź" uderzył na przednie strażę oddziałów niemieckich zadając im duże straty. W walce tej batalion został rozbity,
- b/ 239 poległych żołnierzy polskich pochowane na miejscowym cmentarzu. Dla uczczenia ich pamięci wzniesiono pomnik z tablicą,
 - c/ PKS, PKP Jeżów.
- 6.a/ Julipol wieś /bitwa w okolicy wsi/ 13-14.09.1939 r.
w okolicy wsi poległo w czasie walk wrześniowych około 2000 polskich żołnierzy,

b/ wydzielone kwatery na miejscowym cmentarzu,

c/ PKS, Wólka Smolana.

7.a/ Kocierzew Płd. wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.

b/ na miejscowym cmentarzu w zbiorowych mogiłach pochowano 267 poległych w tym rejonie żołnierzy, uczestników bitwy nad Bzurą,

c/ PKS, PKP Leonów.

8.a/ Kompina wieś /bitwa w okolicy wsi/ 14-15.09.1939 r.

w walkach z hitlerowcami walczyła tu 26 dywizja piechoty armii "Poznań", poległo 342 żołnierzy,

b/ zbiorowe mogiły na miejscowym cmentarzu wojskowym,

c/ PKS, PKP Bednary.

9.a/ Kozłów Szlachecki wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.

w bitwie w rejonie tej miejscowości poległo 190 polskich żołnierzy,

b/ zbiorowe groby na miejscowym cmentarzu oraz obelisk ku ich czci,

c/ PKS, PKP Kornelín.

10.a/ Mistrzowice nowe wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.

w walkach z hitlerowcami poległo tu ok. 120 polskich żołnierzy,

b/ zbiorowe mogiły na miejscowym cmentarzu,

c/ PKP, PKP Brochów.

11.a/ Pawłowice wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.

w walkach z hitlerowcami poległo w tym rejonie ok. 220 polskich żołnierzy,

b/ zbiorowe mogiły na miejscowym cmentarzu,

c/ PKS, PKP Seroki.

12.a/ Radziwiłówka wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939

w walkach z hitlerowcami zginęło tu ok. 300 polskich żołnierzy,

b/ zbiorowe mogiły na miejscowym cmentarzu,

c/ PKS, PKP Brochów.

13.a/ Rybno wieś /bitwa w okolicy wsi/ 16-20.09.1939 r.

w bitwie w okolicy wsi poległo ok. 1586 polskich żołnierzy armii "Pomorze",

b/ zbiorowe mogiły na miejscowym cmentarzu wojskowym, przy wejściu na cmentarz znajduje się tablica ku czci poległych,

c/ PKS, PKP Sochaczew.

14.a/ Zduny /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.

w bitwach wrześniowych poległo w tym rejonie 141 polskich żołnierzy,

b/ zbiorowe mogiły na miejscowym cmentarzu,

c/ PKS, PKP Jackowice.

XXXVIII. Województwo Słupskie

XXXIX. Województwo Suwalskie

1.a/ Filipów miasto /bitwa pod miastem/ 22.10.1656 r.

miała tu miejsce bitwa wojska polskiego pod wodzą hetmana polnego litewskiego Wincentego Gosiewskiego z wojskiem szwedzkim i brandenburskim, dowodzonym przez feldmarszałka szwedzkiego Gustawa Stanbocka. Polacy ponieśli tu klęskę a w czasie bitwy uciekł pojmany pod Prostkami sprzymierzeniec elektoratu brandenburskiego i Szwedów książę Bogusław Radziwiłł,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Kowale Oleckie.

2.a/ Giżycko miasto /bitwa w mieście i okolicy/ 09.1914 r.

bitwa wojsk państw centralnych z wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Giżycko.

3.a/ Kowalewo wieś /bitwa w okolicy wsi/ 4.09.1939 r.

Podlaska Brygada Kawalerii uderzyła w kierunku Białej Piskiej.

Najołszsze walki toczyły się w okolicy Kowalewa,

b/ w czterdziestą rocznicę tych wydarzeń na budynku szkoły

w Kowalewie wmurowano tablicę pamiątkową,

c/ PKS, PKP Biała k. Plesza,

4.a/ Prostki wieś /bitwa pod wsią/ 8.10.1656 r.

wojska polskie pod wodzą hetmana polnego litewskiego

Wincentego Gosiewskiego odniosły zwycięstwo nad wojskami

szwedzkimi gen. Wrangla i polskimi zdrajcy Bogusława Radzi-
wiła,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Prostki.

XL. Województwo Szczecińskie

1.a/ Cedynia miasto /bitwa pod Cedynią/ 24.06.972 r.

bitwa wojska polskiego pod dowództwem Mieszka I i Ciecibora

b/ z wojskami niemieckimi. Margrabię Hodona Przy drodze do
Osina na Cedynię po lewej stronie wzniesienia tzw. Górę
Ciecibora a na nim głaz z napisem "Pamięci zwycięskiej bitwy
Księcia Mieszka I z Margrabią Hodonem 24.06.972, obok rosną
trzy dęby symbolizujące trzech braci Piastów którzy pponoć
stąd dowodzili bitwą,

c/ PKS, PKP Kłepisz.

**2.a/ Sienki wieś - końcowa stacja linii kolejowej do Godkowa
/kwietniu 1945 r. miało tu miejsce forsowanie Odry/ 04.1945 r.**

Odcinek frontu I Armii WP rozciągał się od Starej Rudnicy
do Godkowie ok. 12 km, na tej przestrzeni skoncentrowano
70 000 polskich żołnierzy,

- b/ cmentarz żołnierzy I Armii WP /1970 poległych w tym 332 nieznanym/ 1200 krzyży grunwaldzkich i pomnik wg projektu Sławomira Lewińskiego z 1961 r. - obelisk wysokości 18 m wzniesiony z 400 m³ gładów zebranych z pól bitewnych przez osadników wojskowych. Obelisk ozdobiony 2 mieczami grunwaldzkimi, obok postać matki z dzieckiem a z tyłu obeliska szkielet. Na rzeźbach przedstawiające walki Mieszka I i napis "Żołnierzom polskim poległym nad Odrą w walce o odzyskanie pradziadków ziem piastowskich 16.04-7.05.1945 r.
- b1/ znajduje się tu również Muzeum pamiątek z walk 1945 r.
- b2/ Pomnik Saperów - odlew z żeliwa, wykonany w 1952 r. w pobliżu miejsca, gdzie 14-18.04.1945 r. polskie wojska inżynieryjne zbudowały most pontonowy długości 275 m, którym przeprawiała się piechota, czołgi i działa podczas forsowania Odry. Pomnik we wsi Gozdowice,
- c/ PKS, PKP Siekierki.

XLI. Województwo Tarnobrzskie

- 1.a/ Gorczyca wieś /bitwa w okolicy wsi/ 12.06.1809 r.
miała tu miejsce bitwa wojsk Księstwa Warszawskiego z wojskami austriackimi u ujścia Samy,
- b/ miejsce nie upamiętnione,
- c/ wieś nie istnieje.
- 2.a/ Flisy - Lasy Janowskie /bitwa nad rzeką Branew w rejonie Porytowego Wzgórza/ 13-15.06.1944 r. partyzanckie oddziały AL i partyzanci radziecy, stoczyli tu wielką bitwę z wojskami niemieckimi uczestniczącymi w operacji "Sturmwind I". W walce zginęło ok. 2 tys. hitlerowców oraz ok. 200 partyzantów,
- b/ na miejscu bitwy cmentarz poległych partyzantów oraz pomnik,
- c/ PKS do Janowa Lubelskiego i dalej leśną drogą w pobliżu wsi Flisy.

- 3.a/ Tursko Wielkie wieś /bitwa we wsi oraz okolicy/ 20.02.1241r.
bitwa wojsk polskich pod wodzą Wojewody Krakowskiego Włodzimierza, idącymi na odsiecz Sandomierzowi z hordami tatarskimi Batu-Chana,
b/ miejsce nie upamiętnione ale w lesie na pd. od wsi Stróżek,
pozostałości obwarowań obozu tatarskiego,
c/ PKS, PKP Osiek Staszewski.

XLII. Województwo Tarnowskie

- 1.a/ Biskupiec Radłowski wieś /bitwa w okolicy wsi/ 7-8.09.1939r.
bitwa żołnierzy polskich 2 pułku piechoty z wojskami hitlerowskimi nad Dunajcem, zginęło 243 żołnierzy,
b/ na cmentarzu parafialnym w Redowie zbiorowe mogiły żołnierzy i pomnik,
c/ PKS, PKP Żabno.

XLIII. Województwo Toruńskie

- 1.a/ Górzno miasto /bitwa w okolicy miasta/ 1629 r.
w okolicy miasta rozegrała się bitwa w której wojska szwedzkie zadały klęskę wojskom polskim,
b/ miejsce nie upamiętnione,
c/ PKS, PKP Radoszki.
- 2.a/ Melno wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.
żołnierze 4 i 16 dywizji piechoty armii "Pomorze" stoczyli tutaj bitwę obronną nad rzeką Osą i jeziorem Melno, ponosząc ciężkie straty,
b/ na miejscowym cmentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy i obelisk,
c/ PKS i PKP Melno.

XLIV. Województwo Wałbrzyskie

- 1.a/ Niemcza miasto /heroiczna obrona miasta/ 1109 r.**
bohaterska obrona miasta przed wojskami niemieckimi cesarza
Henryka II,
b/ miejsce nie upamiętnione,
c/ PKS, PKP Niemcza.

XLV. Województwo Włocławskie

- 1.a/ Boniewo wieś /bitwa na polach wsi Szczytno, Niemojewo,
Borzymowice, Łąki Markowe i Sieroszewo/ 11-13.09.1939 r.**
bitwa żołnierzy polskich z 62 i 63 pułku piechoty
z wojskami hitlerowskimi,
b/ zbiorowe mogiły żołnierzy na miejscowym cmentarzu,
c/ PKS, PKP Boniewo.
- 2.a/ Krzywosądz wieś /bitwa we wsi i okolicy/ 19 i 21.02.1863 r.**
wojska polskie pod dowództwem Ludwika Mieroszewskiego
poniosły klęskę z wojskami carskimi,
b/ na miejscu bitwy grób powstańców,
c/ PKS, PKP Dobrze Aleksandrowskie.
- 3.a/ Nowa Wieś /bitwa we wsi i okolicy/ 19 i 21.02.1863 r.**
klęska wojsk polskich powstańców styczniowych z wojskami
rosyjskimi,
b/ na miejscu bitwy grób powstańców,
c/ PKS, PKP Aleksandrów Kujawski.
- 4.a/ Pławce wieś /bitwa pod Pławcami/ 27.09.1331 r.**
na polach pod Pławcami wojska Władysława Łokietka stoczyły
wielką bitwę z wojskami Zakonu Krzyżackiego. Bitwa ta
choćkolwiek nie rozstrzygnięta posiadała olbrzymie znacze-

nie strategiczne i moralne dla oręża polskiego,

- b/ na dawnym polu bitwy z okazji 630-lecia bitwy usypano kopiec w 1931 r. W okresie drugiej wojny światowej został on przez hitlerowców zniszczony a ziemię jego rozrzucono na rynku w Osięcinach. Po wojnie kopiec rekonstruowano a na jego szczycie wzniesiono kamienny obelisk wg projektu Stefana Narzębskiego,
- b1/ przy drodze z Płowiec do Witowa zachował się omentarz na którym pochowano znaczących rycerzy poległych w bitwie,
- c/ PKS, PKP Płowce.

- 5.a/ Włocławek miasto /bitwa w mieście i okolicy/ 08.1920 r.
walki wojska polskiego z wojskami bolszewickimi,
- b/ miejsce nie upamiętnione,
- c/ PKS, PKP Włocławek.

XLVI. Województwo Wrocławskie

- 1.a/ Oława miasto /bitwa na pld. od Oławy/ 22.01.-6.02.1945 r.
walczyły tu jednostki 5 armii gwardii 1 Frontu Ukraińskiego i 52 armii 1 Frontu Ukraińskiego przy forsowaniu Odry /poległo 5564 żołnierzy/,
b/ omentarz wojskowy oraz pomnik,
c/ PKS, PKP Oława.
- 2.a/ Wrocław miasto /bitwa na przedpolach miasta - obecnie dzielnica "Psie Pole"/ dawny rejon bitwy aktualnie znajduje się we wschodniej części miasta pomiędzy linią kolejową i rzeką Widawą. i obwarowany jest ulicami: Żmigrodzką, Wrocławską, Jedności Narodowej. Wojska polskie króla Władysława III Krzywoustego stoczyły tu zwycięską bitwę z częścią wojsk niemieckich Króla Henryka V,
b/ miejsce nie upamiętnione,
c/ PKP, PKS, MPK.

XLVII. Województwo Zamojskie

- 1.a/ Frampol /bitwa w rejonie Frampola/ 15.09.1939 r.**
stoczyły tu bitwę z jednostkami hitlerowskimi - Warszawską
Brygadą Pancerną Motorową oraz dywizjon motorowy armii
"Kraków" dowodzony przez mjr Jana Sroczyńskiego i sztab
armii "Lublin",
b/ na miejscowym omentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy,
c/ PKS, PKP Hedwizyn.
- 2.a/ Kosiniec wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.**
w okolicy wsi w walkach z hitlerowcami zginęło 216 pol-
skich żołnierzy,
b/ na miejscowym omentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy,
c/ PKS
- 3.a/ Łukowa wieś /bitwa w okolicy wsi/ 09.1939 r.**
w okolicy wsi w trakcie walk jednostek armii "Kraków"
z hitlerowcami, zginęło 102 polskich żołnierzy,
b/ na miejscowym omentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy,
c/ PKS, PKP Nowiny.
- 4.a/ Osuchy wieś /bitwa partyzancka w Puszczy Soliskiej
18-24.06.1944 r. partyzanci polscy z oddziałów AK, BCh,
GL oraz zgrupowania partyzantów radzieckich stoczyły
walkę z wojskami hitlerowskimi biorącymi udział w akcji
"Sturmwind II", poległo 700 partyzantów,**
b/ w lesie nad rz. Tanwią omentarz partyzantów oraz pomnik,
c/ PKS i dalej pieszo leśnymi drogami.
- 5.a/ Zaboreczno wieś /bitwa partyzancka w lasach pod Zabo-
recznem/ 1.02.1943 r. oddziały BCh usiłując przeszkodzić
w wysiedlaniu ludności z Zamojszczyzny, stoczyły ciężką
bitwę w lasach pod Zaborecznem i Rózą,**

b/ na miejscu bitwy wzniesiono pomnik,

c/ PKS z Zamościa i dalej pieszo ok. 1,5 km od wsi.

XLVIII. Województwo Zielonogórskie

1.a/ Nowa Wieś Zbyszyńska wieś /bitwa w okolicy wsi/ 15.02.1919 r.

miała tu miejsce bardzo ciężka i krwawa bitwa Powstańców

Wielkopolskich z wojskami niemieckimi o przyczółek na prawym

brzegu rz. Obry,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Zbąszyn.

XLIX. Województwo Warszawskie

1.a/ Kielcin miasto /walki w okolicy miasta/ 09.1939 r.

walki żołnierzy oddziałów armii "Pomorze" na odcinku Dziekanów-

-Buraków, gdzie poległo ok. 2500 żołnierzy polskich,

b/ na miejscowym cmentarzu zbiorowe mogiły żołnierzy,

c/ PKS, PKP Kielcin.

2.a/ Mińsk Mazowiecki miasto /bitwa w okolicy miasta i w mieście/

08.1920, bitwa wojsk polskich z wojskami bolszewickimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Mińsk Mazowiecki.

3.a/ Modlin miasto /heroiczna obrona twierdzy/ 09.1939 r.

bohatera obrona twierdzy Modlińskiej przed hitlerowcami,

b/ pomnik żołnierzy WP poległych w długotrwałych zaciętych bojach
z Niemcami,

c/ PKS, PKP Modlin.

4.a/ Nasielsk miasto /bitwa w okolicy miasta i w mieście/ 08.1920,

bitwa wojsk polskich z wojskami bolszewickimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Nasielsk.

5.a/ Pęcice wieś /bitwa w okolicy wsi/ 2.08.1944 r.

oddział powstańczy AK stoczył tu walkę z przeważającą liczebnie jednostką niemiecką. Około 100 powstańców poległo lub zostało rozstrzelanych,

b/ w miejscowym parku zbiorowe mogiły żołnierzy oraz pomnik z nazwiskami poległych i pomordowanych,

c/ z Warszawy WKD do Reguł, dalej pieszo ok. 2 km.

6.a/ Radzymin miasto /bitwa w mieście i okolicy/ 14.08.1920 r.

bitwa wojska polskiego z wojskami bolszewickimi,

b/ miejsce nie upamiętnione,

c/ PKS, PKP Radzymin.

7.a/ Raszyn wieś /bitwa pod Raszynem/ 19.04.1809 r.,

została tu stoczona bitwa polsko-austriacka pomiędzy korpusem polskim pod dowództwem Ks. J. Poniatowskiego liczącym 12 tys. ludzi a trzydziesto-tysięcznym korpusem austriackim dowodzonym przez arcyksięcia Ferdynanda d'Este. Kluczową pozycję stanowiła grobla do wsi Falenty, której bronił pułk dowodzony przez płk Cypriana Godebskiego, poległego na polu bitwy. W sumie bitwa została nie rozstrzygnięta ale było to moralne zwycięstwo Polaków,

b/ figura przydrożna barokowa z XVII w. z kapliczką na kolumnie i tablicą inskrypcyjną z 1929 r. poświęconą pamięci Cypriana Godebskiego, stojąca pod starą topolą obok klasycystycznego domu z 1 poł. XIX w. na ul. Godebskiego 17,

b1/ rzeźba M. Boskiej o charakterze barokowym z 1828 r. z tablicą poświęconą pamięci bitwy pod Raszynem. stoi ona tuż przy szosie na zbiorowej mogile żołnierzy polskich poległych w 1809 r., obok

- b3/ pod tepolą znajduje się kamienna płyta ku czci poległych,
 - b4/ na tyłach mogiły zachowały się polskie szańce artyleryjskie z czasów bitwy 1809 r.,
 - b5/ w szkole podstawowej im. Cypriana Godebskiego na ul. Szkolnej - Muzeum poświęcone bitwie raszyńskiej,
 - c/ PKS na linii podmiejskiej oraz autobusy 206, 206bis i 207 z Okęcia.
- 8.a/ Warszawa - Ochota /bitwa obrońców przeciwko wojskom hitlerowskim/ 8-27.09.1939 r., miały tu miejsce walki na linii obrony Warszawy,
- b/ w 40-tą rocznicę wybuchu II wojny światowej 12.09.1979 r. u zbiegu ulic Opaczewskiej i Grójeckiej odsłonięto monumentalny pomnik - Barykady Września 1939 r. Pomnik zaprojektowany przez Juliana Pałkę upamiętnia bohaterские walki w obronie Warszawy,
- c/ MPK.
- 9.a/ Warszawa /bitwa pod Warszawą/ 30.06-1.07.1656 r., polsko-szwedzka bitwa wojsk Jana Kazimierza z wojskami Karola X Gustawa,
- b/ miejsce nie upamiętnione,
- 10.a/ Warszawa - Praga /bitwa na przedpolach Pragi/ 14-22.08.1920r. bitwa wojska polskiego z wojskami bolszewickimi tzw. "Cud nad Wisłą",
- b/ miejsce nie upamiętnione.
- 11.a/ Warszawa - Praga /Białobłeka/, bitwa pod Białobłęką w dniu 24.02.1831 r., bitwa powstańców listopadowych z korpusem carskim Iwana Szachowskiego,
- b/ miejsce nie upamiętnione.

12.a/ Warszawa - Praga /bitwa na Prudze/ 4.11.1794 r.,

ostatnia bitwa powstania Kościuszkowskiego pod wodzą nowego Naczelnika - Tadeusza Wawrzeckiego oraz gen. Zajęckiego z Rosjanami dowodzonymi przez generałów Farsona i Suworowa. Po bitwie miała miejsce kapitulacja Warszawy,

b/ miejsce nie upamiętnione.

13.a/ Warszawa - Praga /bitwa pod Wawrem/ 31.03.1831 r.

miała tu miejsce zwycięska bitwa powstańców listopadowych pod wodzą gen. J. Skrzyneckiego z wojskami rosyjskimi,

b/ miejsce nie upamiętnione.

14.a/ Warszawa - Praga /bitwa w rejonie Olszyny Grzechowskiej/

25.02.1831 r., w miejscu tym została stoczona najbardziej znana bitwa powstania listopadowego. Armia Polska dowiedzona przez gen. Józefa Chłopickiego, stoczyła krwawy bój z przeważającymi siłami feldmarszałka Ewana Dybicka, w której obie strony poniosły ciężkie straty.

W bitwie o Olszynę Grzechowską poniósł śmierć jeden z najdzielniejszych dowódców gen. Jan Zymirski,

b/ oprócz nazw ulic wydarzenie to upamiętnia krzyż i tablica z kryptą wieszczącą szóstki poległych - ustawione po drugiej stronie torów kolejowych przy skraju dziś brzoźowego lasu, na zbiegu ulic: Trączy i Szerokiej. Pamiątkowy krzyż ustawiono w 1916 r. a w 1936 r. tablicę z napisem "Przechodniu powiedz współbraciom, Walczyliśmy mężnie i umierali bez trwogi. Ale z troską w sercu o losy Polski. Losy przyszłych pokoleń. O Wasze losy",

a1/ teren ten był również miejscem naciętych walk z okresu kampanii wrześniowej 1939 r. W dniach 14-27.09.1939 r. bronił w tym rejonie stolicy 21 Warszawski pułk piechoty "Dziś"

Warszawy" dowodzony przez płk Stanisława Sosabowskiego,
b1/ miejsce nie upamiętnione,
c/ MPK.

15.a/ Warszawa - Wola /bitwa na Woli/ 6-7.09.1831 r.

W okresie powstania listopadowego miała tu miejsce bardzo
bohaterska bitwa na szosie 56 /Reduta Ordona/ bronionym
przez gen. Józefa Sowińskiego przeciwko wojskom rosyjskim,
b/ sławę obrońców Woli utrwała dziś pobliski park im. J. Sowińskiego,
założony w latach 1937-39 wg planów Tygmonta Hellwiga i Leona
Danielewicza, powiększony w 1964 r. przez Km Kozłowskiego.
W głównej alei parkowej znajduje się pomnik J. Sowińskiego, dłuta
Tadeusza Breyera, odsłonięty 28.09.1937 r.,
c/ MPK.

16.a/ Warszawa - Śródmieście /pl. Krasińskiego/ 08.1944 r.

b/ zespół pomnikowy wg projektu poświęcony
Powstaniu Warszawskiemu, które miało miejsce w sierpniu 1944r.
w Warszawie,
c/ MPK.

17.a/ Zbrożkowa Wola /bitwa w okolicy wsi/ 14-16.09.1939 r.

w okolicy wsi miejsce ciężkich walk żołnierzy 7 pułku strzelców
konnych i innych jednostek z armii "Poznań" i "Pomorze".
Wojsko polskie poniosło tu ciężkie straty,
b/ mogiły 3700 żołnierzy polskich znajdują się na cmentarzu
wojskowym w Trojanowie /przedmieście Sochaczowa/,
c/ PKS.

V. Zakończenie oraz wnioski końcowe

Ogółem zewidencjonowano 202 miejsca bitew w około 180-ciu miejscowościach na terenie całej Polski. Z okresu samej drugiej wojny światowej opisano i zewidencjonowano ok. 60 miejsc bitew /głównie z okresu wojny obronnej 1939/ na terenie obecnego terytorium Polski.

Najwięcej bitew zewidencjonowano i opisano w województwach warszawskim, skierniewickim, kieleckim, lubelskim i siedleckim, a najmniej w województwach: białostockim, gorzowskim, jeleniogórskim, pilskim, rzeszowskim i szlacheckim.

Jeśli idzie o miejsca bitew z okresu drugiej wojny światowej to najwięcej zewidencjonowano ich w województwie skierniewickim na co miała wpływ odbywająca się na tym terenie we wrześniu 1939 r. tzw. "Bitwa nad Bzurą".

Na podstawie wykorzystanych materiałów autor może stwierdzić, że niektóre ważne z punktu widzenia narodowego bitwy są nie upamiętnione a wiele mniejszych wydaje się być upamiętnionych niewłaściwie /wspólne pomniki dla żołnierzy i oficerów poległych w wojnie obronnej w 1939 oraz ofensywie radzieckiej w 1944-45 r. Łączenie obiektów upamiętniających walki oddziałów partyzanckich AK oraz ugrupowań partyzanckich proradzieckich, gwiazdy na krzyżach np. w Ruskim Brodzie itp./.

Reasumując wydaje się, że całość zagadnienia dotyczącego upamiętniania miejsc bitewnych winna być szczegółowo rozpatrzona w kontekście nowej sytuacji politycznej w świecie i na naszym kontynencie a co za tym idzie i w Polsce.

Z powyższego wynika imy ciężar gatunkowy miejsc do chwili obecnej pozostających w cieniu historii i imy miejsc upamiętnionych zbyt bezkrytycznie.

L i t e r a t u r a

1. Adamowicz J. Kraków od A-Z. KAW Kraków 1980 r.
2. Anders P. Kalisz i okolice. Przewodnik. Poznań 1980.
3. Anders P. Województwo Kaliskie. Vademecum Turystyczne. KAW Poznań 1980.
4. Antonowicz G. Województwo Zielonogórskie. Vademecum Turystyczne. KAW Poznań 1981.
5. Badtke M. Województwo Wrocławskie. Vademecum Turystyczne. KAW Warszawa 1982.
6. Bajcar A. Polska przewodnik turystyczny. Wydawnictwo Interpress. Warszawa 1974.
7. Bałdowski J. Grunwald i okolice. Przewodnik Turystyczny. Warszawa 1986.
8. Bałdowski J. Województwo Olsztyńskie. Vademecum Turystyczne. KAW Warszawa 1980 r.
9. Biliński J. Lublin i okolice. Informator 1976 r.
10. Brandys J., Mielczarek W., Częstochowa i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1982.
11. Burak S. i inni. Województwo Toruńskie. Vademecum Turystyczne. KAW Gdańsk 1983 r.
12. Czerwiński T. Legnica i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1982.
13. Czerwiński T. Wrocław i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1989.
14. Czubryt-Borkowski G., Mickiewicz J. Przewodnik po upamiętnionych miejscach walki i męczeństwa. Lata wojny 1939-45. Sport i Turystyka. Warszawa 1980.
15. Chanas R., Czerwiński J. Dolny Śląsk. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1977 r.
16. Dąbrowski S. Województwo Opolskie. Vademecum Turystyczne. KAW Cieszyn 1981.
17. Filipowicz Z. Suwałki i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1984.
18. Gaworecki H., Gawdzik G. Lublin i okolice. Sport i Turystyka. Przewodnik. Warszawa 1980.

19. Głównia T., Maczubski T. Mazowsze. Panorama Turystyczna. KAW Warszawa 1978.
20. Grzelak St., Sztukowski J. Województwo Suwalskie. Vademecum Turystyczne. KAW Białystok 1982.
21. Janowski A. Warszawa. Warszawa 1986.
22. Jaśkiewicz A. Jasna Góra. Sport i Turystyka. Warszawa 1986.
23. Jaśkowiak Fr., Łęcki Wł. Poznań i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1983.
24. Jurkiewicz A., Ziemia St. Województwo Katowickie. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1962.
25. Kamiński T. Województwo Siedleckie. Vademecum Turystyczne. KAW Warszawa 1979.
26. Kasprzycki J. Warszawa - Praga. KAW Warszawa 1980.
27. Kasprzycki A., Mironiuk A. Biała Podlaska i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1982.
28. Kłos St. Województwo Rzeszowskie. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1973.
29. Kowalski W. Województwo Olsztyńskie. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1969 r.
30. Kozłowski E., Wrzosek M. Dzieje oręża polskiego od r.1794 do 1938. Wydawnictwo MON Warszawa 1973.
31. Krzyżanowski L. Gdańsk, Sopot, Gdynia. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1970.
32. Kucharski B., Gorzów Wlkp. i okolice. Przewodnik. Poznań 1981.
33. Lewandowski A. i inni. Województwo Łomżyńskie. Vademecum Turystyczne. Białystok 1981.
34. Ludwikowski L., Kraków i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1984.
35. Lewandowski E. Województwo Ciechanowskie. Vademecum Turystyczne. KAW Warszawa 1979.
36. Łęcki Wł. Piła i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1987.
37. Łęcki Wł., Jaśkowiak Fr. Wielkopolska. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1989.
38. Łęcki Wł., Zgodziński B. Województwo Poznańskie. KAW Poznań 1980.

39. Maluśkiewicz P. Województwo Konińskie. Vademecum Turystyczne. KAW Poznań 1980.
40. Mamuska Fr. Województwo Gdańskie. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1963.
41. Mamuska Fr. Pomorze Gdańskie. Panorama Turystyczna. KAW Warszawa 1983.
42. Monkiewicz W. Białystok i okolice. Panorama. Sport i Turystyka. Warszawa 1979.
43. Monkiewicz W. i inni. Województwo Białostockie. Vademecum Turystyczne. KAW Warszawa 1980.
44. Morawski K., Głębocki W. Warszawa. Przewodnik Turystyczny. KAW Warszawa 1982.
45. Nastuszenek W. Skierniewice i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1985.
46. Nowak T., Wimmer J. Dzieje oręża polskiego do roku 1793. Wydawnictwo MON. Warszawa 1968.
47. Nycek J.B. Województwo Płockie. KAW. Warszawa 1979.
48. Ogrodziński Wł. i inni. Olsztyn i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1976.
49. Pikiiewicz J. Województwo Katowickie. KAW Warszawa 1981.
50. Piskorski Gz. Szczecin. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1974.
51. Piskorski Gz. Szczecin i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1984.
52. Piskorski Cz. Województwo Szczecińskie. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1966.
53. Plewczyński M. Wagner M. Województwo Stołeczne Warszawa. Vademecum. Turystyczne. KAW Warszawa 1980.
54. Prożogo K. Województwo Chełmskie. Vademecum Turystyczne. KAW 1983.
55. Rożański J. Województwo Przemyskie. Vademecum Turystyczne. KAW Poznań 1982.
56. Ruszkowski A. Sieradz i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1984.
57. Słupsk. Ziemia Słupska. Mały Przewodnik Turystyczny. Szczecin 1973.

58. Stachlewski W. Koszalin i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1981.
59. Szalewski K. Leszno i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1981.
60. Śmigielski A. Województwo Piłskie. Vademecum Turystyczne. KAW Poznań 1981.
61. Topolski J. Dzieje Polski. PWN Warszawa 1978.
62. Uniński J. Bydgoszcz i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1985.
63. Warszński J. Województwo Tarnowskie. Wrocław 1988.
64. Welbel L. Piotrków Trybunalski i okolice. Sport i Turystyka. Warszawa 1985.
65. Witkowski S. Województwo Radomskie. Vademecum Turystyczne. Łódź 1980.
66. Województwo Bydgoskie. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1967.
67. Wojewoda Lubelski. Panorama turystyczna. KAW Warszawa 1980.
68. Województwo Miejskie Łódzkie. Vademecum Turystyczne. Łódź 1980.
69. Województwo Zielonogórskie. Przewodnik. Sport i Turystyka Warszawa 1971.
70. Wójcikowski Wł., Paczyński L. Roztocze. Przewodnik. Sport i Turystyka, Warszawa 1986.
71. Zgodziński B. Województwo Leszczyńskie. KAW Poznań 1981.
72. Zinkow J. Województwo Miejskie Krakowskie. Vademecum Turystyczne, KAW Kraków 1981.
73. Zwolski Cz.T. Radom i okolice. Przewodnik. Sport i Turystyka Warszawa 1981.
74. Żmudziński J. Województwo Ostrołęckie. Vademecum Turystyczne. KAW Warszawa 1981.